

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-то ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

III РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 21

София, сръда, 18 декемврий

1929 г.

24. заседание

Вторникъ, 17 декемврий 1929 година.

(Открито отъ председателя А. Цанковъ въ 16 ч. 40 м.)

Председателъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ г. г. народни представители:

Агушевъ Еминъ, Айвазовъ Любомиръ, Александровъ Василь, Андреевъ Никола, Андреевъ Ставри, Апостоловъ Драгомиръ, Барбанакъ Рангелъ, Бомбовъ Иванъ, Божковъ Борисъ, Бояджиевъ Стефанъ, Бояджийски Илия, Бурилковъ д-ръ Владимиръ, Бъровъ Димитъръ, х. Галибовъ Хюсеинъ, Георгиевъ Стойчо, Грънчаровъ Димитъръ, Данчевъ Панайотъ, Дерлипански Димитъръ, Димитровъ Добри, Димитровъ Стефанъ, Дочевъ Момчо, Драгановъ Василь, Дрънски Димитъръ, Думановъ д-ръ Никола, Ерменковъ Трифонъ, Ецовъ Борисъ, Желъзовъ д-ръ Димо, Ивановъ Димитъръ II, Ивановъ Дойчинъ, Илиевъ Христо, Каранджуловъ Иванъ, Каранешевъ Димитъръ, Кацковъ Левъ, Клисурски Славейко, Кожаклиевъ Колю, Кознички Величко, Колевъ Боню, Константиновъ Тома, Кръстевъ Гето, Кънчевъ Кънчо, Кънчевъ Теодоси, Кузмановъ Анани, Лулчевъ Коста, Малиновъ Александъръ, Манасиевъ Добри, Мариновъ Христо, Мечкарски Тончо, Митевъ Добри, Момчиловъ Миланъ, Начевъ Радко, Негенцовъ Досю, Недѣлковъ Иванъ, Неновъ Александъръ, Николовъ д-ръ Борисъ, Орошакъ д-ръ Хараламби, Паневъ Малинъ, х. Петковъ х. Георги, Петровъ Аврамъ Стояновъ, Пѣйчевъ Стефанъ, Русевъ Иванъ, Симеоновъ Георги, Славовъ Кирилъ, Стайновъ Петко, Стамболиевъ Никола, Стефановъ Димитъръ, Стояновъ Христо, Тодоровъ Петъръ, Толевъ Борисъ, Топаловъ Недѣлко, Търкалаковъ Никола, Узуновъ Ангелъ, Христовъ Иванъ, Христовъ Кирко, п. Цвѣтковъ Кръстю, Цуцумановъ Петъръ, Янгъзовъ Теню, Яневъ Сотиръ и п. Янчевъ Иванъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпуски на следнитъ народни представители:

На г. Кънчо Кънчевъ — 1 день;
 На г. Николай Алексиевъ — 4 дни;
 На г. Александъръ Пиронковъ — 3 дни;
 На г. Несторъ Личевъ — 1 день;
 На г. Гето Кръстевъ — 2 дена;
 На г. Димитъръ Дрънски — 1 день;
 На г. Кирко Цвѣтковъ Христовъ — 2 дена;
 На г. Василь Александровъ — 2 дена;
 На г. Иванъ Каранджуловъ — 10 дни;
 На г. Георги Пъчевъ — 1 день;
 На г. Тончо Мечкарски — 2 дена;
 На г. д-ръ Владимиръ Бурилковъ — 2 дена;
 На г. Теню Янгъзовъ — 3 дни;
 На г. д-ръ Димо Желъзовъ — 4 дни;
 На г. Добри Митевъ — 1 день;
 На г. Димитъръ Каранешевъ — 3 дни;
 На г. Димитъръ Мангъръ — 1 день;
 На г. Драгомиръ Апостоловъ — 4 дни, и
 На г. Янко Куцаровъ — 4 дни.

Следва да се разреши отпускъ отъ Събранието на следнитъ народни представители:

На г. Георги Кулишевъ — 4 дни;
 На г. Иванъ Русевъ — 15 дни;
 На г. Стефанъ Димитровъ — 30 дни.

Които сж съгласни да имъ се разреши исканиятъ отпускъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Г. г. народни представители! На 12 того бѣ поднесенъ отговорътъ на тронното слово. Негово Величество по този случай произнесе следната речъ: (Чете)

„Господинъ Председателю, Господа народни представители! Благодаря ви сърдечно за думитъ, които ми отправятъ отъ името на народното представителство. Щастливъ съмъ, че, благодарение на една установена парламентарна традиция у насъ, днесъ имамъ случай да бѣда отново въ срѣдата на народнитъ избраници, съ които да размѣня мисли по положението на страната и нуждитъ на народа.

Г-да! Стопанското повдигане и финансовото заздравяване на страната продължава да бѣде и у насъ, както почти навсѣкжде другаде, една отъ най-сериознитъ проблеми, за благоприятното разрешение на която сж нуждни сплотенитъ усилия на всички ни. Нашъ повелителенъ дългъ е да сътрудничимъ всѣчески въ дѣлото на народа, който гради днешното си благополучие и утрешното си добруване, и да подкрепяме вѣрата му въ собственитъ му морални и творчески сили.

Едно отъ условията за нашето преуспѣване лежи въ искреното съзнание у всички, че общото благо трѣбва да бѣде, преди всичко и надъ всичко, нашъ ръководителъ и вдѣхновителъ при служенето ни на родината. Проникнати отъ тая идея, нека работимъ трезво и съ търпение, безъ страсти и увлѣчения, убедени, че тъй ще можемъ успѣшно да се справимъ съ редицата стопански и обществени въпроси, които животътъ създава навредъ, но които, поради труднитъ условия, при които ние живѣемъ, сж за насъ по-мѣчно разрешими.

Следваната неуклонно отъ насъ миролюбива политика не може да не донесе добро на България. Ние държимъ най-искрено за съществуващитъ добри наши отношения съ всички държави и посрѣщаме съ радостъ и крепка надежда благодарнитъ миролюбиви инициативи, засилващи вѣрата ни въ международната правда и солидарностъ, отъ които очакваме справедливи облекчения.

Г-да! Убеденъ, че народното представителство ще продължи да изпълнява съ сжщото усърдие и преданостъ повѣрената му висока народна мисия, поздравлявамъ ви още веднѣжъ „съ добре дошли“, като ви пожелавамъ отъ сърдце пълненъ успѣхъ и въ по-нататъшната ви законодателна дейностъ.

Да живѣе българскитъ народъ“ (Ржкоплѣскания отъ сговориститъ)

Съобщавамъ на Събранието, че е постѣпило питане отъ кюстендилския народенъ представителъ г. Атанасъ Малиновъ къмъ г. министъръ-председателя, съ което пита какво смѣта да направи г. министъръ-председателъ за обещаната помощ на пострадалото население въ селата Горна и Долна-Диканя, Радомирска околия, отъ наводнения презъ миналото лѣто.

Това питане ще бѣде пратено на г. министъръ-председателя, за да отговори.

Постѣжило е сжщо питане отъ народния представителъ г. Стоянъ Омарчевски къмъ г. министра на земледѣието и държавнитъ имоти — относно продължение отъ страна на

Земледѣлската банка продажбата на имоти, инвентаръ и покънина на земледѣлци за тѣхни задѣлжения къмъ банката.

Това питане ще бѣде изпратено на г. министра на земледѣлното и държавните имоти, за да отговори.

Постѣпили сж:

Отъ Министерството на вътрешните работи и народното здраве — законопроектъ за допълнение закона за пострадалитѣ отъ обществени бедствия. (Вж. прил. Т. I, № 17)

Отъ Министерството на народното просвѣщение — законопроектъ за „Посмъртенъ фондъ“ за служителитѣ по ведомството на Министерството на народното просвѣщение. (Вж. прил. Т. I, № 18)

Отъ Министерството на външните работи и на изповѣданията — предложение за одобрение на консулския договоръ между България и Германия, подписанъ въ София на 4 юний 1929 г. (Вж. прил. Т. I, № 19)

Отъ Министерството на правосъдието — законопроектъ за допълнение закона за адвокатитѣ отъ 8 юлий 1925 г. съ новъ дѣлъ III. (Вж. прил. Т. I, № 20)

Тия законопроекти и предложението ще бѣдатъ раздани на г. г. народните представители и поставени на дневенъ редъ за разглеждане.

Преди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, г. министърътъ на вътрешните работи ще отговори на питането на народния представител г. Иванъ Петровъ.

Има думата народниятъ представител г. Иванъ Петровъ, за да развие питането си.

И. Петровъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Преди нѣколко дена имяхъ честта да отправя до г. министъръ-председателя и министъръ на вътрешните работи следното питане: (Чете)

„Уважаеми г. министъръ-председателю!

„Избиването на тримата севлиеви сѣдии отъ банката на Дочо Узуновъ, презъ м. октомврий т. г., хвърли въ тревога българското общество. Отъ всички почтени и родолюбиви срѣди се издигнаха гласове на скръбъ и съчувствие къмъ жертвитѣ и близкитѣ имъ, на уплаха и протестъ срещу онѣзи, които, косвено или прѣко, позволиха на тази банда да просѣществува седемъ години въ Плъвенския окръгъ и да извърши десетки грабежи и убийства, вѣщцѣтъ на които бѣ севлиевската касапница. Въпросътъ за отговорността на нѣкои полицейски органи се наложи спонтанно най-после и отъ чувството на сигурност и самосъхранение. Въ изпълнение на общественя ми дългъ, като гражданинъ и народенъ представител на Плъвенски окръгъ, се постаряхъ въ една статия, публикувана въ в. „Миръ“, брой 8803, да направя преценка на фактитѣ и да посоча като отговорни нѣкои полицейски органи въ Плъвенския окръгъ, начело съ плъвенския окръженъ управителъ, въ престѣпно бездействие при преследване и унищожаване на разбойническата банда. Следъ прочита на писаното отъ мене, плъвенскиятъ окръженъ управителъ г. Хайдудовъ благоразсѣди: 1) да отговори на статията ми съ езикъ и преценки, които не желая да квалифицирамъ — вж. в. „Миръ“, брой 8810, и 2) да ми отправи писмо, въ което, като таксува писаното отъ мене „долна и мръсна лъжа“, „подбудени отъ лични дертове и неудовлетворена болна амбиция“ и пр., ми обявява „двубой съ пистолети“, съ който целѣлъ, както се изразява въ писмото, „да унищожи“ чрезъ менъ „мръсното въ политическия животъ, отъ което съмъ съставлявалъ частица“. И най-после представителятъ на държавата и правителството отъ Плъвенския окръгъ завършва: „че, ако не отговорите на желанието ми (боя съ пистолети м. б.), ще потърся удовлетворение, както намѣря за добре“. За да не лиша българското общество отъ удовольствието да узнае съ какви разбирания и добродетели е надаренъ авторътъ на писмото, побързахъ ведно съ отговора ми да му дамъ гласностъ. Изглежда, обаче, че това писмо на единъ Вашъ органъ не ще да Ви е направило впечатление, или доколкото си спомнямъ отъ разговора ни по този предметъ, Вие не знаете дори за публикуването му. Ето защо позволявамъ си по парламентаренъ редъ да спра вниманието Ви само върху факта: шефътъ на полицейската служба и на сигурността въ Плъвенския окръгъ съ пистолетъ въ ръка се заканва да унищожаватъ мръсното въ политическия ни животъ, въ лицето на единъ народенъ представител, който си е позволилъ съ перото да изкаже мнението си върху неговата служба и дейностъ. Често съ успѣхъ Вие се позовавате на примѣри отъ историята, но такъвъ случай едва ли бихте могли да посочите въ политическата история на третото българско царство. Наистина нѣщо ново и твърде интересно, разбира се, не е изненада за времената, въ които живѣемъ. И все пакъ азъ се питамъ: отъ кѣде е почерпилъ куражъ и кѣде намира морална

опора този правителственъ органъ, разпасалъ пояса си до тамъ, да се провъзгласява за неприкосновенъ и надъ законитѣ въ страната — съ манията да догони славата на нѣкогашния неговъ колега отъ епохата на султанитѣ — Пазвантоглу? — Шутовски жестъ, може би въ първото действие на единъ политически криминаленъ фарсъ, въ едно време, когато дулата на пистолетитѣ ни не изживатъ... Извинете, но отдавна вече обществото очаква да узнае, господине министъръ-председателю, Вашата преценка върху подвизитѣ, дейността и нововъведената процедура на плъвенския окръженъ управителъ (не срещу разбойницѣтъ, разбира се), но спрямо тѣзи, които сж „носители на мръсното въ нашия политически животъ“.

„На второ мѣсто позволявамъ си да Ви напомня, че на 6 септемврий т. г. Ви представихъ въ министерския кабинетъ помощникъ-кмета на гр. Луковитѣ, Василъ Ив. Ракитски, съ засѣхнала по дрехата му кръвъ, съ посинѣло и подутото лице и око, съ почернѣли на гърба меса отъ побоя, нанесенъ му въ полицейския участъкъ на гара Червень-брѣгъ. Ракитски Ви се оплака, че отъ какъ е избранъ помощникъ-кметъ, е принуждаванъ и изнудванъ отъ органи на полицията и близки до нея лица да си даде оставката като общински съветникъ; смѣщатъ Ви изложително какъ сж извършени върху него побоятъ и незаконното му задържане отъ полицейския приставъ Косто Стефановъ и нѣколко млади стражари. Вие наредихте да бѣде провѣрено оплакването веднага. Съ доклада си полицейскиятъ инспекторъ е потвърдилъ оплакването на Ракитски и установилъ отговорноститѣ. Много късно можавъ да узная, че Вие сте се задоволили да накажете полицейския приставъ и стражаритѣ само съ глоба $\frac{1}{4}$ отъ месечната имъ заплата.

„Като Ви излагамъ горните факти, по силата на чл. 60 отъ правилника за вътрешния редъ на Народното събрание, Ви моля, г. министъръ-председателю, да ми отговорите:

„1. Не намирате ли, че плъвенскиятъ окръженъ управителъ г. Хайдудовъ не може повече да заема високия постъ на представител на държавата и правителството въ Плъвенския окръгъ по много причини, и че ще трѣбва да понесе отговорностъ и по наказателния законъ.

„2. Защо побойницѣтъ-стражари и полицейскиятъ приставъ К. Стефановъ отъ Червенобрѣжкия полицейски участъкъ досега не сж уволяени и дадени подъ сѣдъ за побой и незаконно арестуване луковитския гражданинъ и помощникъ-кметъ Василъ Ракитски?“

Г. г. народни представители! За да дамъ това питане, бѣхъ застаменъ по дългъ, като гражданинъ на Плъвенския окръгъ, ако щете на нашата страна, като народенъ представител и като членъ на болшинството което управлява. Азъ счетохъ за дългъ, преди да депозирамъ питането си, да се отправя лично къмъ г. министъръ-председателя, да му напомня фактитѣ, да му посоча отговорноститѣ и да очаквамъ отъ него, че той ще направи нужното, за да понесатъ отговорнитѣ лица всѣки заслуженото. Но моитѣ очаквания не бѣха последвани отъ нѣкакъвъ резултатъ. Ето защо азъ бѣхъ принуденъ да искамъ отговоръ отъ трибуната на Народното събрание, по парламентаренъ редъ, отъ г. министъръ-председателя. Дълженъ съмъ тукъ да кажа нѣколко думи преди да чуемъ г. министъръ-председателя, а впоследствие, като реплика да кажа това, което азъ мисля въ свръзка съ отговора, който ще ми даде г. министъръ-председателя.

Вамъ е известно, че разбойническата банда на Дочо Узуновъ се яви на 27, 28 септемврий т. г. въ мѣстността „Искра“, не далечъ отъ Червень-брѣгъ. Единъ отъ разбойницѣтъ бѣше се предадъ на кантонера, който има охраната на желѣзнопътната линия. Това е станало на 9 ч. сутринята. Въ сѣщия моментъ по телефона кантонерътъ съобщава чрезъ Червенобрѣжката гара на червенобрѣжката полиция. Отъ тамъ веднага се съобщава на луковитския околийски началникъ и на плъвенския окръженъ управителъ, че се е предадъ единъ отъ членоветѣ отъ бандата на Дочо Узуновъ, че тази банда се състои отъ 6 члена, че предалиятъ се е посочилъ, че тя се намира не далечъ отъ кантона, на разстояние 500—600 метра, и че следователно, се поканва полицията да дойде, да влѣзе въ контактъ съ бандата, да я залови, да я унищожи и да изпълни по-нататъкъ дълга си. Това, както ви казахъ, е станало сутринята на 9 ч. Какво става следъ това, г. г. народни представители? Приставътъ отъ Червень-брѣгъ, заедно съ 4—5 души стражари, следъ като се забавя известно време, дохожда, и първата му длъжностъ е била да тури ръка на предалия се разбойникъ. Да не влизамъ въ подробности да кажа, че първата му длъжностъ е била да тури ръка на пелерината му. Виѣсто да предаде разбойника на нѣкой гражданинъ, да го върже, да го изпрати съ нѣкого надире и да влѣзе въ контактъ съ разбойни-

цитъ, той се връща въ Червенъ-брѣгъ и тамъ чака инструкции. Но какво става? Луковитскиятъ околийски началникъ, уведоменъ още сутринта, едва на 4 или 5 ч. следъ обѣдъ пристига въ Червенъ-брѣгъ, когато може да дойде съ автомобилъ за 10—15 минути, и почва да разследва предалия се разбойникъ. А плѣвненскиятъ окръженъ управителъ, който сѣщо е уведоменъ сутринта, едва вечерта, съ влака, който минава къмъ 6 ч. вечерта на плѣвненската гара, изпраща около десетина души полицаи, които на смъркване да отидатъ да преследватъ разбойниците. Виждате отъ тукъ вече какво нехайство, каква прегрѣшна небрежностъ сѣ проявили полицаитъ отъ Плѣвненъ.

Нѣкои отъ земледѣлцитъ: Не е избори, за да бързатъ.

И. Петровъ (д. ср): Разбира се, нощта е паднала и разбойниците сѣ продължили пътя си. Минаватъ се нѣколко дена, разбойниците сѣ се прехвърлили въ Тетевенско; тамъ се извърши нападението на пощенския автомобилъ, а нѣколко дена по-късно сѣщата тази банда, вие знаете, изби състава на Севлиевокия окръженъ сѣдъ, който отиваше да разглежда дѣла изъ окръга. Е добре, г. г. народни представители, отъ една страна, тѣзи действия на разбойниците, и отъ друга страна, безгрижието, небрежността, престѣпното бездействие на органитъ на полицията въ Луковитска околия и на плѣвненския окръженъ управителъ, не можеха да не бѣдатъ преценени, не можеха да не бѣдатъ обсъдени и не можеше по реда на надзора тѣхнитъ шефове да не имъ потърсятъ отговорностъ. Времето минаваше, и вие знаете какви протести, какво негодувание се повдигна въ всички сръди, въ всички вестници, въ всички списания, ако щете, които се занимаватъ съ обществени въпроси. Особено следъ касационната на тримата сѣдни сѣдийското съсловие, чрезъ своя органъ, наведе тревога, че когато една банда може въ продължение на 7 години да вилнѣе въ единъ окръгъ, най-после да избие цѣлъ съставъ на окръженъ сѣдъ и следъ това да не бѣде открита, да не бѣде заловена и да може свободно, както дойде, така и да се върне, това показва, че въ нашата страна като-че-ли нѣма полицейски органи, че сигурността е сведена до нула, че едва ли не всѣки ше трѣбва да търси защита съ сръдствата, съ които разполага. Въ „Сѣдийски вестникъ“ се правѣше апелъ къмъ властта да потърси отговорникитъ, да накаже виновнитъ. Но и сѣдинитъ получиха отговоръ толкова, колкото получили и азъ.

И за да изпълни дълга си, азъ въ една статия, публикувана въ в. „Миръ“ въ брѣ 8803, изнесохъ факти — и ще ви кажа, не всички факти — за действията на разбойниците отъ 6-7 години насамъ въ Плѣвненския окръгъ и специално въ Луковитската, въ Троянската, въ Ловечката и въ Тетевенската околии. Не изнесохъ всички факти, защото колонитъ на вестника не позволяваха, но изнесохъ това, което считахъ, че трѣбва да се набележи. Азъ трѣбваше да посоча на бездействието и на отговорноститъ на органитъ, които, на първо мѣсто, имаше да се справятъ съ разбойниците. Въ тази статия азъ се старахъ да изнеса факти съ най-коректенъ езикъ, по-въздържано, отколкото за случая е позволено, за да не бѣда обвиненъ, че азъ се движа отъ нѣкакви неприязнени чувства, че съмъ нѣщо засегнатъ отъ окръжния управителъ, че изобщо не съмъ обективенъ. Азъ измѣрвахъ и фразитъ, съ които си служехъ. Въ отговоръ на тая моя статия, плѣвненскиятъ окръженъ управителъ съ друга една такава, публикувана въ брѣ 8810 на в. „Миръ“, дава единъ видъ отговоръ. Заведе се вече тази практика въ нашия животъ, полицейски органи, държавни служители да излизатъ да полемизиратъ съ всѣкого, който прави преценка на тѣхната дейностъ; не учредението да даде известенъ отговоръ, ами отдѣлнитъ държавенъ служителъ, отдѣлнитъ органъ излиза да полемизира съ тѣзи, които сѣ направили преценката на неговата дейностъ. И въ тая статия на плѣвненския окръженъ управителъ вие ще срещнете, напр., следнитъ преценки, следнитъ негови сѣждения: (Чете) „Сведенията давамъ за освѣтление на обществото, което, вървамъ, се интересува отъ истината, а не като отговоръ на писаното отъ г. Иванъ В. Петровъ, което не почива на истината, а е резултатъ на незадоволена болна амбиция“. По-надолу сѣщиятъ окръженъ управителъ казва: „Не мога да не подчертая, че ако авторътъ на дописката г. Иванъ В. Петровъ бѣше се заинтересувалъ поне малко и надникналъ въ държавния бюджетъ, щѣше да види, че на окръжния управителъ не се делегиратъ съ стотици хиляди левове, както той твърди, за преследване на разбойниците, и нѣмаше нито да заблуждава, нито да се излага, че е случаенъ народенъ представителъ, който се интересува за всичко друго, но не и за изпълни отчасти дълга си“.

Другъ единъ перлъ пакъ отъ сѣжденията на уважаемия окръженъ управителъ е следниятъ: „Ако г. Иванъ В. Петровъ бѣше се явилъ поне единъ пътъ въ Луковитска околия, за да даде отчетъ на избирателитъ си за неговата дейностъ като народенъ избранникъ, вмѣсто да се скита по чужбина, не би ималъ дързостта да твърди, че никога не съмъ билъ на мѣстото, гдето е ставало нападението и сѣ загинали български граждани“. И къмъ края сѣщиятъ окръженъ управителъ пише: (Чете) „Ако г. Иванъ В. Петровъ имаше и най-малка представа за управление на окръгъ и длѣжноститъ на окръженъ управителъ, не би ималъ дързостта да пише по вестникитъ, съ целъ да сѣе заблуда и да утложава лични дертове и неудовлетворени амбиции“.

Г. г. народни представители! Прочитирахъ ви това, за да се види какъ въ днешно време може единъ окръженъ управителъ да полемизира съ единъ народенъ представителъ, който е облеченъ въ мандатъ, въ права да критикува дейността не на единъ окръженъ управителъ, ами да контролира управлението на страната. Народниятъ представителъ има правото и дълга, когато вижда, че работитъ въ страната не отиватъ добре, че се вършатъ престѣпления, че се манира, да критикува не само окръжния управителъ, но и неговия шефъ — министра. А не веднѣжъ отъ тази трибуна се е говорило, че не е неконституционно даже да се говори за правата и на държавна глава и той да бѣде критикуванъ често за известни негови действия и актове. Трѣбваше да доживѣемъ това време, 1929 г., за да видимъ, че по поводъ на една такава преценка за дейността на единъ полицейски органъ, на единъ окръженъ управителъ, той да дойде да отрича правото на народния представителъ да се занимава съ неговата дейностъ.

И азъ не зная дали има друга страна, кждето това би се търпѣло единъ моментъ. Само въ България е възможно единъ окръженъ управителъ да се постави надъ законитъ и да казва: нѣкой не може да приказва и да критикува моята дейностъ.

Ето защо, г. г. народни представители, азъ счетохъ за дългъ да изнеса този фактъ отъ трибуната на Народното събрание. Окрѣжниятъ управителъ е органъ на изпълнителната властъ и той може, ако счита, че е засегнатъ неправилно, да даде отговоръ, но по надлежния редъ. Но кажете, за Бога, това отговоръ ли е? Думитъ, съ които си служи окръжниятъ управителъ, думи на държавенъ служителъ ли сѣ?

Но не стига тази статия, на която дава публичностъ г. окръжниятъ управителъ, но той ми изпраща и едно препорѣчано писмо съ обратна разписка, въ което казва така: (Чете)

„Уважаеми г. Петровъ! Писаното отъ Васъ въ в. „Миръ“, брѣ 8803 отъ 6 ноември 1929 г., колкото се отнася до менъ и подведомственитъ ми полицейски органи, е долна, мръсна лъжа.“

„Съ дописката не целите да обясните на обществото истинското положение на разбойничеството въ окръга, а, побудени отъ лични дертове и неудовлетворена болна амбиция, се нахвърляте, безъ да познавате и най-малко положението и дейността на полицията, върху отдѣлни неприятни Вамъ, или неудовлетворили Ваши незаконни искания, полицейски органи и се стремите да ги овалате въ калта, въ която вие сами се ваяте.“

„Скрити задъ депутатската неприкосновеностъ и партийна дисциплина, вие най-нахално твърдите неистини, като предварително сте убедени, че не можете да бѣдете опровергани, безъ да се засегне други, когото вие именно целите съ дописката и който стана причина да Ви назначатъ народенъ представителъ.“

„Партизанско угодничество“, каквото вие ми преписвате, е присѣщо на подлѣца, а изразходване на стотици хиляди лева днесъ за целта, за която се отпущатъ, макаръ и да не сѣ отпущани, е дѣло на вулгаренъ крадецъ.“

„Тѣй като не мога да получа желаното отъ менъ удовлетворение чрезъ печата за цѣлото ми оскандаляване, което ми нанисате чрезъ лѣжливи дописки, то съ това си писмо Ви викамъ на двубой съ пистолети, като опредѣлямъ мѣсто, гдето да стане срещата — гр. Плѣвненъ.“

„Давамъ Ви 7 дена срокъ, считанъ отъ получаването на това ми писмо, да опредѣлите друго мѣсто за среща, ако Плѣвненъ Ви е неудобно.“

„Съ двубоя не целя да унищожа г. Иванъ Петровъ като личностъ, а да унищожа мръсното въ политическия ни животъ, отъ което и той съставлява частъ.“

Ако не отговорите на желанието ми, ще потърся удовлетворение, както намѣря за добре.“

И на това писмо, г. г. народни представители, азъ дадохъ публичностъ, за да се види какъвъ е менталитетъ

тът на окръжния управител и докжде е стигнала милостта му въ мнението за своята персона и за поста, който той заема.

Г. г. народни представители! Както казахъ и по-рано, азъ очаквахъ, че както този окръженъ управител, така и полицейскиятъ приставъ и стражаритъ-побойници въ Червенобръжкия участъкъ ще понесатъ последствията за своето нехайство и за своята претъжна бездейностъ и служба. Това досега не стана. И азъ очаквамъ днесъ да чуя отъ г. министър-председателя отговоръ защо това досега не е станало. Тръбва да подчертая, че съ това, което съмъ писалъ въ моята статия, и съ това, което казвамъ днесъ по поводъ на моето питане, азъ не съмъ се движилъ абсолютно отъ нищо друго, освенъ отъ желанието да изкажа своето възмущение, своя протестъ къмъ едни бездейници, къмъ едни хора, които, билейки на известна постъ, сж се забравили и, вмѣсто да изпълняватъ дълга си и службата си, виждате, че изпадатъ въ едни други пѣтища; вмѣсто да преследватъ разбойници, тѣ си задаватъ за целъ да играятъ нѣкаква санитарна, обществена роль — да унищожаватъ мръсното въ политическия животъ.

Това, което казахъ тукъ за плѣвския окръженъ управител г. Хайдудовъ, е много малко въ сравнение съ онова, което мога да кажа за него — и то само по службата му. За този окръженъ управител и Дирекцията на полицията е донесла и на г. министър-председателя, и на неговитъ колеги, че той не е за мѣстото си, че той издавна е престаналъ да бѣде човѣкътъ, който ще трѣбва да заема това мѣсто съ достоинство. И азъ мислѣхъ, следъ всичко, което стана, следъ като разбойническата банда бѣ опусната и можа да премине отъ Луковитско презъ Тетевенско и да отиде въ Търновско да извърши тоя актъ на бандитизмъ — касапницата въ Севлиевско — у този човѣкъ ще е останала една капка отъ кавалерство, отъ доблестъ, да си подаде оставката. Това не стана до днешенъ день. Е добре, азъ искамъ да зная защо този човѣкъ се крепи тамъ? Азъ ще очаквамъ отговора на г. министър-председателя, за да кажа после още нѣколко думи за този окръженъ управител.

Председателъ: Има думата г. министър-председателъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Въпроситъ, които г. Петровъ застъпа, досежно разбойничеството главно, бѣха надълго и пространно тукъ разправяни и на тѣхъ се отговори. Азъ не желаехъ да оставя безъ отговоръ това питане, защото въ него има една особеностъ — тя е досежно нервността, предадена отъ г. Петровъ на окръжния управител за нѣкакви дуели.

Но да се поспремъ и на конкретната частъ на питането. Вие виждате, че спорътъ е вестникарски: г. Петровъ писалъ и окръжниятъ управител му отговорилъ съ писмо, въ което му обявява дуелъ, който азъ осждамъ и за който собствено желая да кажа тукъ нѣколко думи.

Дейността на плѣвския окръженъ управител, когато азъ не съмъ назначилъ, е една дейностъ, която, споредъ мене, съ нищо не се опетни отъ онова, което г. Петровъ — единъ отъ заклетитъ му по една или по друга причина неприятелъ — можа да изнесе тукъ отъ тази трибуна. Дейността на този окръженъ управител по преследване на разбойничеството е доказана, г. Петровъ. Не е само тази банда върлувала тамъ; бандитъ сж много, и колкото банди сж били унищожени тамъ, въ никой другъ окръгъ не сж били унищожени толкова. Нѣма защо да се простирамъ въ подробности, за да ви доказвамъ това; всички тукъ, които сж отъ Плѣвския окръгъ, го знаятъ.

Защо има тамъ толкова разбойнически банди? Г. Петровъ казва, че тамъ мѣстността била такава, че улеснявала бандитизма. Азъ ще се позова на паметта на г. Петрова и ще добавя, че въ този окръгъ известни крайни елементи преди години бѣха най-големата сила и естествено е, че тамъ ще се проявятъ и най-големитъ изстѣпления. Това е фактътъ. Печаленъ е, но е фактъ.

Колкото за последната акция на бандата на Дочо Узунъ, достатъчно е да спомена, че тая банда не можа да се свърти за дълго въ Плѣвския окръгъ. Следъ престѣпленieto на тая банда въ Севлиевска околия, което възмути цѣлата българска съвѣсть, съвѣстта на всички, безъ разлика, ще кажа, бандата трѣбваше веднага да бѣга отъ тамъ — едно доказателство, че въ Плѣвския окръгъ не могатъ вече да вирѣятъ така лесно банди, както нѣкога вирѣеха тамъ, откъдето сж родомъ повечето отъ тия бандити.

Така че плѣвския окръженъ управител, досежно преследването на разбойничитъ, е изпълнилъ своя дългъ,

и затова азъ повече не желая да говоря конкретно какъ и що. Такива сж моитъ сведения, и такава е моето разбиране.

Досежно писмото на окръжния управител до г. Петровъ, съ което му обявява дуелъ. Окръжниятъ управител не може да обявява дуелъ на когото и да е. Преди всичко дуелътъ е забраненъ по нашитъ закони. Въ това отношение онова, което се полага, окръжниятъ управител ще си го получи.

На какво се дължи това? Азъ съмъ убеденъ — и г. Петровъ, мисля, нѣма да мисли другояче — както казахъ и по-преди, че нервността на г. Петровъ се е предава на този човѣкъ. (Веселостъ всрѣдъ лѣвницата)

Г. Енчевъ (з. в.): А-а-а!

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Така е. Това е осждително, това не е препорѣчително.

Сега по другия въпросъ — досежно помощникъ-кмета Ракитски, на когото е билъ нанесенъ побой.

Г. г. народни представители! Ракитски идва при мене заедно съ г. Петрова, за да ми посочи, че е билъ. Азъ наредихъ най-строго разследване и пратихъ инспектора Каназирски. Той ми донесе следното: г. Ракитски, който ималъ навика да си попиива — той самъ не отрича това — се срѣща на едно мѣсто въ Червенъ бръгъ съ едни цигани — кждето имало и други хора — обичамъ да вървамъ, че г. Петровъ нѣма да ме опровергае — и билъ малко набитъ — повечко или по-малко не знамъ, но е билъ набитъ. Отъ тамъ г. Ракитски е билъ заведенъ въ участъка, кждето полицейскиятъ приставъ Стефановъ не е билъ. Въ полицейския участъкъ, по моитъ сведения, той не е билъ; само е билъ заведенъ тамъ. Това е истината съ г. Ракитски. При все това азъ глобихъ пристава. Глобихъ го затуй, защото не е билъ достатъчно внимателенъ спрямо хора, които ги водятъ въ участъка, не когато сж вече заведени въ участъка. Това е историята съ Ракитски.

С. Савовъ (д. сг): Ракитски трѣбва да е билъ на циганска вечеринка!

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: По-големо удовлетворение не на г. Петровъ, но по-големо наказание за виновността на единъ полицейски органъ отъ това, да му се обърне внимание да бѣде на мѣстото си, азъ не виждамъ да може да се даде. Той си е понесълъ своето наказание.

Това е отговорътъ, който мога да дамъ на питането на г. Петровъ.

Председателъ: Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Петровъ, за да каже доволенъ ли е отъ отговора на г. министър-председателя.

И. Петровъ (д. сг): Г. г. народни представители! Дълга да заявя, че не съмъ доволенъ отъ отговора на г. министър-председателя, защото отъ фактическа страна той не отговаря на истината.

Най-напредъ относително нервността. Никаква нервностъ нѣма, г. министър-председателю. Но азъ не мога да завиждамъ и на Вашитъ нерви, защото азъ не зная какво друго може да Ви смути, щомъ не се смутите, когато Ви доведохъ единъ окървавенъ човѣкъ, помощникъ-кметъ, едно изборно лице, и когато пресата въ цѣлата страна гърмѣше. Вие щѣхте да го уволните, день следъ това полицейскиятъ приставъ бѣше хвърлилъ униформата си, но дойдохъ Ваши близки, които Вие считате като хора отъ Вашето племе . . . (Ржкоплѣскания отъ лѣвницата)

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Никакво племе. Говорите глупости!

И. Петровъ (д. сг): Никакви глупости не говоря.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: При мене идва народниятъ представителъ г. Илиевъ, който не е отъ племе. Недейте говори глупости.

И. Петровъ (д. сг): Дойде Хаджиевъ, дойде и Вашиятъ частенъ секретаръ . . .

С. Георгиевъ (д. сг): (Казва нѣщо)

И. Петровъ (д. сг): Чакай, чакай! Не си ме командировалъ, не си ме пратилъ да ямъ фондове!

Относително упрѣка за нервността, азъ дължа да отхвърля този упрѣкъ съ възмущение. Това не е извинение за г. министър-председателя. Кажете фактитъ какво го-

ворятъ, г. министър-председателю. Нервност! Какво искате от мене? Да мълча? Да не се възмуштавамъ, да не протестирамъ срещу едни полицейски органи, които сж се самозабравили, защото сж закриляни, и за които сж Ви говорили, които сж некадърни — и за това Ви е донесено? Не можете да отречете това. Тѣзи полицейски органи сж се самозабравили. Азъ зная, че възмушението на гражданството, възмушението на хора отъ различни срѣди е стигнало до върха си. Положението е дошло вече дотамъ, че азъ да се срамувамъ като народенъ представител и да не мога да дамъ отъветъ на хората въ онзи край, съ които сжмъ свързанъ и съ които живѣя. Какъ можете за този човѣкъ, смазанъ отъ бой, окървавенъ, който носи сининитѣ цѣли седмици, да казвате: „Е, тупнали го“?

Никаква нервностъ нѣма, г. министър-председателю. Съ този вашъ окръженъ управителъ азъ никога никакви отношения не сжмъ ималъ. Вие казвате, че азъ сжмъ билъ неговъ заклетъ врагъ. Никога не сжмъ се каралъ съ него. И азъ се питамъ: откъде е намѣрилъ той куражъ да каже, че сжмъ ималъ незадоволени, болни амбиции? Азъ Ви казвамъ, че отъ като той е окръженъ управителъ досега, азъ сжмъ ходилъ всичко 4—5 пѣти при него, но никога за ходатайство. Кажете ми тогава, за Бога, за какъвъ заклетъ неговъ врагъ ме провъзгласявате Вие?

Казвате, че той като окръженъ управителъ билъ изпълнилъ дълга си при преследване на разбойническитѣ банди. Азъ се стѣснявамъ като Ви слушамъ да говорите така и да отдавате една похвала на хора, които сж бездействували, които сж гледали само своето благополучие и своя кефъ.

П. Георгиевъ (д. сг): Извинявайте за единъ моментъ.

И. Петровъ (д. сг): Има кой да го защити. Вашата защита иде много късно.

Г. Казанаклиевъ (д. сг): Ще Ви посочи само нѣкои факти.

И. Петровъ (д. сг): Когато вземете думата, тогава говорете.

П. Георгиевъ (д. сг): Той лично ръководѣше преследването на бандитѣ.

И. Петровъ (д. сг): Нищо не е ръководилъ.

Г. председателю! Той не може да има думата, когато азъ говоря.

Председателъ: (Звъни)

И. Петровъ (д. сг): Тази банда върлува отъ 6 години тамъ. Азъ заявихъ въ писмото си, че ако той установи, че при единъ случай на убийство или на грабежъ е отишълъ веднага на мѣстопроизшествието да вземе мѣрки, да вземе инициативата за организиране преследване на разбойничитѣ въ рѣцетѣ си, азъ ще се извиня предъ този човѣкъ. Но такова нѣщо нѣма. Азъ живѣя въ Луковитска околия. Тамъ станаха толкова убийства, толкова обори и нито единъ пѣтъ този човѣкъ не се яви следъ обиръ или следъ убийство. Две убийства се извършиха по шосетата, той не дойде. Нѣколко обора се извършиха, той не дойде. Убиха въ с. Жгленъ...

П. Георгиевъ (д. сг): Чуйте ме да Ви кажа само две думи.

И. Петровъ (д. сг): Азъ ще Ви кажа за вашия случай. — Убиха въ Жгленъ двама старци, роднини на подпредседателя на Плевенския окръженъ сждъ, Банковъ; двама разбойници ги намушкаха на ножоветѣ си. Това потресе всички, но окръжниятъ управителъ не благоволи да мръдне. Ами че това ставаше всѣки денъ въ Ловчанско; ами че тамъ цѣли села бѣха завладѣни отъ банди — обираха секретаръ-бирници, изпразваха каситѣ имъ, обявяваха селата, единъ видъ, за свое владение, държаха речи, проповѣди и си отиваха. Въ кой случай окръжниятъ управителъ отиде? Азъ имамъ сведение отъ полицейски органи, че този човѣкъ въ продължение на 4 години не бѣ стѣпилъ въ Ловчанско по преследване на банди. Азъ имамъ сведенията на полковникъ Дипчевъ, който отиде тамъ и който ми каза: „Срамно е да се държи такъвъ човѣкъ, защото той е некадъренъ, той бездействува“. А следъ това си приписва за своя заслуга това, което е направилъ полковникъ Дипчевъ съ войската.

Казва г. Георгиевъ, че окръжниятъ управителъ билъ отишълъ въ Тетевенско.

П. Георгиевъ (д. сг): Азъ казвамъ, че Вие твърдите неистини.

И. Петровъ (д. сг): Добре, ще ме опровергавате.

П. Георгиевъ (д. сг): Той бѣше още на другия денъ въ Голѣма-Желѣзна и въ Рибарица, видѣлъ сжмъ го лично.

И. Петровъ (д. сг): Когато стана нападението въ Голѣма-Желѣзна, Троянско, когато запалиха къщата на Кекевски, окръжниятъ управителъ не е билъ въ Плевенъ, а е билъ въ Тетевенъ и благоволилъ да отиде не въ Голѣма-Желѣзна, ами въ Турски-изворъ, където имало съборъ. Това е всичкото. Онзи денъ получихъ писмо, въ което се казва: „Какъ не го е срамъ да твърди, че е отишълъ въ Голѣма-Желѣзна!“

П. Георгиевъ (д. сг): И въ Голѣма-Желѣзна, и въ Рибарица е отишълъ.

И. Петровъ (д. сг): Когато се явява въ Рибарица, преследването на бандата е било организирано отъ вашия околийски началникъ, единъ доблестенъ полицай, който е винаги при стражата си; и благодарение на мѣрките на този околийски началникъ, бѣше убитъ единъ отъ разбойничитѣ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: А, Вие искате той самъ да стреля, той самъ да гоии разбойничитѣ?!

И. Петровъ (д. сг): Не, но да прояви поне малко инициатива.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Недейте приказва така, че се самоизлагате.

И. Петровъ (д. сг): Оставете тия маниери, тѣ не ловятъ вече мѣсто, г. министър-председателю!

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Тѣ сж уловили вече здраво.

И. Петровъ (д. сг): Искате да Ви изнеса факти? Азъ бихъ изнесълъ факти, които биха Ви накарали да се червите, за това, че сте могли да търпите такова нѣщо. Нима Вашитѣ близки хора не сж Ви ги казвали?

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Никой не ми е говорилъ противъ окръжния управителъ.

И. Петровъ (д. сг): Никой не Ви е говорилъ, нито Вашитѣ колеги, нито други?!

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Не, никой.

И. Петровъ (д. сг): Е, тогава не знамъ. Идете въ Плевенъ да Ви кажатъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Нѣма защо да ме пращате въ Плевенъ. Азъ често отивамъ тамъ, може би по-често отъ Васъ.

И. Петровъ (д. сг): Срамува се цѣлото общество отъ този човѣкъ, който, качилъ се на единъ автомобилъ, се е самозабравилъ. Да Ви кажа ли какво е вършилъ?

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Кажете всичко, каквото знаете, кажете си всичкитѣ дертове.

И. Петровъ (д. сг): Срамота е!

Отъ сговориститѣ: Оставете тия лични дертове.

И. Петровъ (д. сг): Никакви лични дертове нѣма.

Та, казвамъ, колкото се касае до окръжния управителъ, съ този отговоръ, който дадохте, г. министър-председателю, Вие дойдохте не да дадете заслуженото на бездействието, не да дадете единъ строгъ примѣръ на Вашитѣ служители, но да имъ кажете: карайте както можете. И аслж тоя окръженъ управителъ е разправялъ на лѣво и на дѣсно въ Плевенъ, че докато Ляпчевъ е министъръ на вътрешнитѣ работи, никой не може да му... — единъ глаголъ спрѣга, който тукъ не искамъ да го кажа.

Нѣкой отъ сговориститѣ: То е лъжа.

И. Петровъ (д. сг): Никаква лъжа. Азъ предлагамъ анкета. Да се разпитатъ първитѣ хора на Сговора тамъ, за да се установи дали е казвалъ, че докато Ляпчевъ е министъръ-председателъ и министъръ на вътрешнитѣ работи, той е билъ безгриженъ. Ако вие бѣхте добри сговористи и се грижете за управлението, нѣмаше защо да се смѣете. (Възражения отъ сговориститѣ)

Ц. Пупешковъ (д. сг): Само Вие ли сте добриятъ?

И. Петровъ (д. сг): Ако има изолирани факти, ние всички трѣбва да ги осъдимъ. Азъ не казвамъ, че системата е такава.

Т. Стоилковъ (д. сг): Добри сговористи ли сѣ тия, които цѣлуваха на папата кръста?

И. Петровъ (д. сг): Азъ ще цѣлувамъ кръста на святъ човѣкъ, но нѣма да цѣлувамъ престѣпницитѣ.

Т. Стоилковъ (д. сг): Безсрамникъ!

Д-ръ Ц. Дяковъ (д. сг): Ние ходихме съ собствени срѣдства въ Италия. Азъ, като другаръ на Петрова, дължа да заявя това.

И. Петровъ (д. сг): Азъ изказвамъ съжалението си като депутатъ отъ болшинството, че за едни такива факти, които изнесохъ тукъ съ всичката добросъвестностъ и сериозностъ и които сѣ върни — това твърдя съ моята честъ — г. министъръ-председателъ не намѣри въ себе си куражъ да се отърси отъ давлението на своитѣ близки и да наложи всѣкому заслуженото.

Това съжаление имамъ само да изкажа. Това нѣма да ни отведе на добъръ край. Тия работи най-много дискредитиратъ едно управление.

Председателъ: Г. министъръ на търговията, промишлеността и труда ще отговори на питането на народниятъ представителъ г. Стефанъ Стефановъ. (Пререкания между народнитѣ представители Н. Кемилевъ и И. Петровъ)

И. Петровъ (д. сг): (Къмъ Н. Кемилевъ) Откъде дойде ти въ Демократическия сговоръ?

Н. Кемилевъ (д. сг): Ти си единъ гаменъ, единъ хулиганъ!

Председателъ: (Силно звѣни)

И. Петровъ (д. сг): (Къмъ Н. Кемилевъ) Откога стана общественикъ, откъде си ти?

Н. Кемилевъ (д. сг): Типъ съ типъ. За тия думи ще ми отговаряшъ. Азъ не съмъ човѣкътъ да ти мълча. Страхливецъ си ти.

Председателъ: (Звѣни) Седнете си на мѣстото. Ако не престанете, ще вдигна заседанието.

Т. Стоилковъ (д. сг): (Къмъ И. Петровъ) Цѣлувате прѣстена на папата!

Н. Кемилевъ (д. сг): (Къмъ И. Петровъ) Страхливецъ, когато те повикатъ да отговаряшъ, избѣга.

Председателъ: Ако не престанете, ще вдигна заседанието. Стига разправии!

И. Петровъ (д. сг): (Къмъ Н. Кемилевъ) Когато окръжниятъ управителъ поиска отъ Луковитѣ съдействие, азъ се поставихъ начело на 120 въоръжени хора.

Н. Кемилевъ (д. сг): А сега, когато те повикаха да отговаряшъ, ти избѣга.

Председателъ: Г-да! Предупреждавамъ ви, ако не престанете, ще вдигна заседанието.

Н. Кемилевъ (д. сг): Да, защото се отнася до Иванъ Петровъ.

Председателъ: Стига разправии.

С. Савовъ (д. сг): Какъ така ще вдигнете заседанието? Къде се намиращъ!

Председателъ: Г. Савовъ! Вие сте квесторъ и трѣбва да пазите редъ! Ще Ви наложа наказание!

С. Савовъ (д. сг): Какъ така ще вдигнете заседанието!

Председателъ: Ще го вдигна. Седнете на мѣстото си! Вие сте единъ смутителъ на реда! Скандалджия! Само скандали правите! Седнете на мѣстото си! Вие като квесторъ сте длъжни да пазите реда, а не да вдигате шумъ!

Х. Баралиевъ (с. д): Отъ председателското мѣсто квесторътъ се нарича „скандалджия“! Да се вземе бележка! Когато ние сме заявявали това, не се е обръщало внимание.

С. Стефановъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Предъ видъ важността на едно голѣмо народно-достопаанско начинание, каквото представлява постройката на брикетна инсталация въ мина „Перникъ“, въ изпълнение на моя дългъ, принуденъ съмъ да отправа следното питане къмъ г. министра на търговията: (Чете)

1. Известно ли е на г. министра, че нестанатиятъ порано търгъ отъ автономното управление на мина „Перникъ“ за брикетна инсталация се наново произвежда?

2. Счита ли г. министърътъ, че въпросътъ е достатъчно проученъ, особено при противоречивитѣ мнения въ самия управителенъ съветъ и неблагоприятнитѣ резултати на поранения опитъ за създаването на такава инсталация и изнесенитѣ мнения, какво създаването на тая инсталация въ „Перникъ“ е безсмислено?

3. При това положение, и особено като се има предъ видъ, че 90% отъ тоя разходъ, около 40.000.000 ще бѣде въ чужда валута, не трѣбва ли търгътъ за постройката да бѣде спрѣнъ, временно поне, за едно щателно и основно проучване?

Г. г. народни представители! Излишно ще бѣде въ това питане да обяснявамъ голѣмото стопанско значение на мината „Перникъ“ и нейното назначение. Отъ нѣколко години насамъ е направена констатация, какво мина „Перникъ“ не може да засили своето производство — освенъ съ 10%—15%, каквото е въ последнитѣ 2—3 години — поради единствената причина, че нѣма възможностъ да се превозватъ въглищата, които биха се произвели въ повече. Това се признава и отъ самото управление на мината „Перникъ“ и се изтъква въ списанието, което издава мината „Архивъ на мина „Перникъ“. И когато се е повдигалъ въпросътъ за засилване производството на мина „Перникъ“, за да може тя да отговори на своето назначение, изтъква се, че за разрешението на този въпросъ нѣма по-радикаленъ начинъ отъ постройката на втора линия София—Перникъ или електрификация на тая, въпросъ непроученъ още. Само така би могло да се улесни засилването на производството на мина „Перникъ“; само така би могълъ да бѣде разрешенъ голѣмиятъ въпросъ да замѣнимъ горивото дърва съ горивото въглища; само така би могло да се претесатъ въглищата и въ по-отдалеченитѣ отъ мината краища на България. По този въпросъ съмъ отправилъ друго питане къмъ г. министра на железницитѣ и тоя на търговията, което въроятно скоро ще бѣде сложено на дневенъ редъ.

Минавамъ върху сжшността на въпроса. Въмѣсто, казвамъ, да се даде радикалното разрешение — съ втората линия, автономното управление на мина „Перникъ“ — намира това разрешение въ създаването на нѣкаква инсталация за брикети. т. е. замислило е какъ да използва остатъцитѣ, последното качество въглища, да ги направи достѣпни за гориво, следъ като се преработятъ въ брикети. Никой нѣма да отрече, щомъ има възможностъ, една частъ отъ въглищата, които не могатъ да бѣдатъ използвани, да бѣдатъ направени на брикети, че това е полезно и добро дѣло, защото иначе това богатство днесъ се хвърля. Преди да се помисли, обаче, да се използватъ остатъцитѣ-въглища въ мината „Перникъ“, трѣбва да се мисли за самитѣ въглища, каквито ги има въ предостатъчно количество и които сѣ употребявани въ оригиналния си видъ. Азъ считамъ, че голѣмъ грѣхъ е, престѣпление се прави, като се отлага започването постройката на втората линия. Въмѣсто да се замислимъ за постройката, на тази линия, ние четемъ въ вестницитѣ разни полемики за електрификация и не знаемъ още какви начинания — нѣща, които, съобразно нашитѣ срѣдства и условия, далечъ не даватъ бързо и практическо разрешение на голѣмата задача.

Кои сѣ причинитѣ, за да не се започва още постройката на тази втора линия — не знаемъ. Въ всѣки случай

считамъ, че се прави голѣма грѣшка. Съ брикетната инсталация, която се проектира да се построи, се цели да се използва последното качество въглища, което, споредъ ценитѣ на мина „Перникъ“, струва 120 л. тонътъ. Смѣтките, които сѫ дадени въ списанието „Архивъ на мини „Перникъ“, и тѣзи смѣтки, които се дадоха отъ директора на мината въ отговоръ на статитѣ въ в. „Знаме“ отпреди 5—6 месеца, помѣстени три или четири пѣти по редъ, далечъ не отговарятъ на истинската смѣтка. Принципитъ въ производството сѫ промиване и spojна смола не го отричамъ. Аритметическата смѣтка, която азъ изнасямъ, обаче, изяснява търговската страна на въпроса, която е по-важна отъ техническата. Г. директорътъ на мината пише, че техниката била добила голѣмо съвършенство и могла и отъ боклука да прави нѣщо. Това и азъ не отричамъ, но това се прави въ страни, където нѣма достатъчно въглища и трѣбва да се използва всичко. А у насъ, и специално въ Перникъ, където въглищата въ несмѣтни количества сѫ на малка дълбочина и най-лесно изваждаеми, трѣбва само да създадемъ условия да ги пренесемъ навсѣкждѣ въ страната, където има нужда отъ тѣхъ. И ако това последното не сме сторили, смѣтамъ, че сме извършили престѣпление, понеже за туй радикално разрешение на въпроса се искатъ срѣдства по-малко, отколкото за постройката на инсталация за брикети. Защо да не пристѣпимъ къмъ постройката на втора линия, а пристѣпваме къмъ постройката на брикетна инсталация, която щѣла да даде възможностъ да направимъ ценностъ оня боклукъ, който днесъ не се използва за нищо?

Ще бѣда много кратъкъ и ще искамъ да чуя г. министъра какъ ще отговори, за да мога следъ това да кажа своето заключение.

Въ статитѣ, които азъ помѣстихъ въ в. „Знаме“ преди 3—4 месеца, пояснихъ техническата и търговската страни на въпроса. Тия две страни трѣбва да бѣдатъ съобразени, тѣй като въпросътъ не е само технически. Въ нашата страна има много мѣроприятия отъ такъвъ характеръ, започнати, направени и струващи толкова много, че далечъ нѣматъ такава рентабилностъ, каквато трѣбва да иматъ. Щомъ едни стопански начинания сѫ технически възможни, това не значи, че би трѣбвало да се предприематъ.

По въпроса, който ни занимава, има една проста аритметика и по нея ще чакамъ да бѣда опроверганъ. Но ако тази смѣтка потвърди онова, което поддържамъ азъ, ще моля г. министъра да се съгласи съ менъ, шото търгъ да не се произвежда, докато не стане едно окончателно проучване на въпроса за тая брикетна инсталация. Ако се окаже, че смѣтката, която изнасямъ, е вѣрна, смѣтамъ, че е голѣма грѣшка да се пристѣпва къмъ изразходването на 40 милиона лева — които практически ще стигнатъ и 50 милиона лева — една сума, съ която можемъ да започнемъ втората линия, отъ която ще има стократна полза, а не да екскупираме единъ такъвъ проектъ, който се изпълнява може би само затуй, защото е билъ замисленъ.

Освенъ търговската и народостопанската страна на въпроса, азъ имамъ единъ голѣмъ аргументъ противъ тоя проектъ, който аргументъ ме кара да отправя това питане именно, че между мненията на самитѣ членове на управителния съветъ на мина „Перникъ“ има едно основно противоречие. Специалиститѣ-инженери г. г. Петко Теодоровъ и Губидѣльниковъ сѫ напълно съгласни съ онова, което изнасямъ азъ — това научихъ косвено — и въ заседанието на управителния съветъ тѣ сѫ били противъ проекта. Въпросътъ е решенъ отъ останалитѣ членове съ болшинство. Може би впоследствие да сѫ подписали протокола — това не зная, не мога да го поддържамъ тукъ — но твърдя съ положителностъ, че мнението на специалиститѣ въ управителния съветъ е това, което азъ поддържамъ.

Каква е смѣтката? Въглищата, които се предлага да се брикетиратъ, сѫ ситно качество отъ 0 до 6 см. и съдържатъ повече отъ 30% калъ. За да може тѣзи въглища да станатъ брикети, тѣ трѣбва да бѣдатъ промити. За тая целъ трѣбва да се направи една инсталация за промиването имъ, която ще коштува почти $\frac{1}{2}$ отъ стойността на цѣлата брикетна инсталация. Тѣй промити, тѣзи въглища губятъ 35% отъ своето съдържание, и въ такъвъ случай вече ние не можемъ да калкулираме тѣхната цена по 120 л. за тонъ, тѣй както тя се калкулира въ списанието „Архивъ на мини „Перникъ“, защото следъ като отстранимъ отъ въглищата 30% калъ, тѣ вече нѣма да струватъ 120 л., а ще струватъ 156 л. Следъ като отстранимъ калъта отъ въглищата, следъ туй ще трѣбва да се прибави къмъ тѣхъ — споредъ мнението на специалиститѣ и споредъ мнението на самия административенъ съветъ на мина

„Перникъ“ — една смола отъ 6 до 8%, която трѣбва да се достави отъ Англия. Значи, за да можемъ да произведемъ даме брикети, ще трѣбва да доставимъ отъ странство срещу всѣки тонъ отъ 6 до 8% английска смола, което ще съставлява една стойностъ върху продукта, който ще има да произведемъ, приблизително къмъ 250 л.

Министъръ Ц. Бобошевски: Стойността на смолата ще бѣде най-много 80 л.

С. Стефановъ (д): Това, което казвамъ, е смѣтка, която не бѣше опровергана, г. министре, и азъ я поддържамъ още веднѣжъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ. Много погрѣшнитѣ работи нѣма защо да се опровергаватъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: И азъ не съмъ компетентенъ, но зная, че смолата, която е необходима за единъ тонъ въглища, ще струва отъ 60 до 80 л. И това ще бѣде само за 1—2 години, защото въ България има условия да развиемъ тази екстрактна индустрия.

С. Стефановъ (д): Ще говоримъ. — Следователно, оправданието, какво чрезъ брикетиране ще направимъ ценни най-долнокачественитѣ въглища, е съвършено неоснователно. За да станатъ тѣзи долнокачествени въглища годни за употребление, ще имаме следнитѣ разходи. Инсталацията ще коштува около 40 милиона лева, а това ще прави около 70 л. на произведенъ тонъ разности за лихви и амортизации; за самата фабрикация на 1 тонъ тѣй, както е предвидено, необходими сѫ 80 л. производствени разности; самитѣ въглища, следъ като бѣдатъ промити и следъ като бѣде свалена отъ тѣхъ 30% калъ, ще струватъ вече не 120, а 156 л.; прибавено и spojното вещество, английската смола, донесена отъ странство, за 200—250 л. въ тонъ — а г. министърътъ казва 80 л. — общо единиятъ тонъ брикети ще коштува къмъ 500 л., отъ тѣзи 500 л. само 156 л. се падатъ за единия тонъ 4-качествени въглища, които ще се използватъ! Това е смѣтката.

Голѣмиятъ въпросъ, който азъ повдигамъ и съ който ще заключа, е следниятъ: при този капацитетъ, който се проектира, че ще има централата, за да направимъ годни за употребление едно малко количество четвъртокачествени въглища, при днешното финансово стѣснение на държавата и при общото народостопанско стѣснение, което преживяваме, заслужава ли да се хвърлятъ 40 милиона лева и да се създава една инсталация, която, за да може да използва отъ единъ тонъ четвъртокачествени въглища само 25%, ще трѣбва къмъ 156-тѣхъ лева да направи нови други разходи отъ 350 л.? Азъ отъ такава аритметика не разбирамъ и не мога да приема, че тя е оправдана. Каквито и да бѣдатъ ползитѣ отъ тази инсталация, азъ поддържамъ, че разходътъ за производството на брикетнитѣ въглища ще бѣде двойно по-голѣмъ, отъ стойността на богатството, което ще се използва. Щомъ ние сме принудени да даваме пари двойно повече, отколкото ще вземемъ, азъ не виждамъ смисълъ въ създаването на тази инсталация.

Това е търговската страна на въпроса и именно на нея азъ обръщамъ внимание, защото трѣбва да признаемъ, че въ много начинания у насъ отъ такъвъ характеръ, тази именно страна не е съблюдавана или най-малко внимание се обръща на нея. Азъ считамъ излишно сега да цитирамъ примѣри и случаи, каквито ги има много. Имаме доста паметници въ това отношение и нѣма нужда да ги поменавамъ, за да подкрепя тая моя мисль. Азъ зная добре изучаванията на германцитѣ презъ време на войната, особено презъ 1918 г.; мога да ви припомня сѣщо и опита, който се направи — не помня точно въ коя година, но приблизително преди 20 години — съ една инсталация въ мина „Перникъ“ за сѣщата целъ, който опитъ пропадна. Но ако е въпросъ да се правятъ брикети, у насъ има други въглища, много по-пригодни за тая целъ отъ перникитѣ — това е признато отъ самото управление на мината „Перникъ“ и отъ инженерното дружество — това сѫ въглищата въ Маришкия басейнъ. Тия въглища могатъ да бѣдатъ направени на брикети само чрезъ пресоване, съ една съвършено друга, много проста инсталация, безъ да се промиватъ и безъ да става нужда да внасяме въ страната spojно вещество, смолата. И на моето запитване защо не се прави тази инсталация въ Маришкия басейнъ, мене ми се отговори, че Маришкиятъ басейнъ не билъ въ ресора на управлението на мина „Перникъ“! По тази проста формална причина не се прави тая инсталация!

Министъръ Ц. Бобошевски: И въ бюджета нѣма параграфъ за тази целъ. Пари нѣма!

С. Стефанов (д): Формално така е, това не може да се отрече. — За менъ не е важно дали причината, за да не се направи онази инсталация тамъ, е че, въ бюджета нѣма предвиденъ кредитъ или че нѣма срѣдства. За менъ важи съществуването на въпроса. И ако действително маришките въглища сѣ по-пригодни за брикетирание, тѣ трѣбва да се предпочетатъ, защото срѣдствата сѣ все на тази страна, все на същата държава, срѣдствата сѣ все обществени. Ако въ Перникъ могатъ да бждатъ хвърлени 40 милиона лева, съжитѣ пари могатъ да бждатъ хвърлени за инсталация въ Маришкия басейнъ.

Азъ поддържамъ тази смѣтка, г. г. народни представители, и моля г. министра на търговията да проучи още веднѣжъ въпроса. И ако действително онова, което азъ изнесохъ, е вѣрно, нека се поспре малко въпросътъ, особено като се има предъ видъ днешното положение и главно голѣмата нужда отъ разрешението на радикалния въпросъ за двойната линия София—Перникъ, който въпросъ азъ пакъ повдигамъ, ще го повдигна и въ второто си питане, което съмъ отправилъ къмъ г. министра на желѣзниците. А то е, че имаме възможность съжитѣ тия срѣдства, съ които управата на минитѣ „Перникъ“ днесъ разполага — срѣдствата, които сѣ готови по силата на закона за автономията на минитѣ „Перникъ“ — да ги употребимъ за направата на втората линия. Направата на тази втора линия ще стане въ 2-3 години, за да можемъ следъ три години отъ мината „Перникъ“ да возимъ не по единъ милионъ, а по два милиона тона въглища годишно, да залѣмъ България съ въглища, да спасимъ горитѣ и да приспособимъ всички двигатели въ страната отъ мотори съ чуждо гориво съ парни централи съ българско гориво. Тамъ е въпросътъ и за електрификацията на България чрезъ голѣмитѣ областни централи — единъ голѣмъ и много голѣмъ въпросъ.

Председателятъ: Има думата г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда, за да отговори на питането на г. Стефанъ Стефановъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Г. г. народни представители! Ще отговоря последователно на зададенитѣ ми въпроси отъ сливения народенъ представител г. Стефанъ Стефановъ.

Първиятъ въпросъ е: защо търгътъ, който е билъ насроченъ за 30 августъ т. г., е билъ отложенъ за 27 октомврий? Азъ ще добавя, че впоследствие ние отложихме наново този търгъ за 30 януарий идущата година. Това сме направили съ пълно съзнание и следъ едни обяснения, дадени отъ управата на минитѣ „Перникъ“, които задоволиха всички. И Вие, г. Стефановъ, който, както казахте, въ редица статии сте се занимавали съ този въпросъ, не възразихме на тѣзи сериозни и основателни съображения. А тѣзи съображения се резюмиратъ въ следното: да се даде възможность за една по-широка конкуренция между фирмитѣ, които извиха желание да участвуватъ въ търга и които намѣриха, че сроковетѣ сѣ къси, да имъ се даде възможность да направятъ лабораторни и индустриални опити. Тѣ дори се опитаха да въздействуватъ да измѣнимъ известни условия, та всѣка отъ фирмитѣ да се яви съ оферта за онзи продуктъ, за който е пригодена нейната инсталация, но ние решително се противопоставихме, като искахме да запазимъ едно съотношение между въглена и смолата, което нѣщо е отъ голѣмо значение и за стойността на самия продуктъ. И тѣ видѣха, че ние нѣма да отстъпимъ. За да ги улеснимъ, обаче, въ конкуренцията, ние продължихме срока още съ 2 месеца, като считаме, че така ще дадемъ възможность на повече фирми да участвуватъ въ търга.

Това е отговорътъ, който давамъ на първия въпросъ. Вториятъ въпросъ отъ питането — за постройката на една брикетна инсталация у насъ — е сериозно изучаванъ отъ 1925 г. Моятъ предшественикъ г. Димитъръ Христовъ още въ 1925 г. изпрати на 32 фабрики — въ всички страни, където се фабрикуватъ брикети — отъ нашитѣ пернишки въглища, за да направятъ анализи и да кажатъ своето мнение. Въ 1927 г. наново се повдигна въпросътъ и се изпрати директорътъ на мината г. Коняровъ да отиде въ нѣкои страни, дето въ негово присѣствие да се направятъ опити, за да види дали пернишките въглища могатъ да се брикетиратъ съ колкото се може по-малко смола, именно по това съображение, което Вие, г. Стефановъ, изтъкнахте напълно основателно — да не внасяме много смола отъ вънъ. Г. Коняровъ отиде въ Чехия и Германия, посети най-голѣмитѣ имъ юзини, и дойде съ впечатлението, че нашитѣ въглища могатъ да се брикетиратъ съ единъ процентъ отъ 6—8% смола. Както ви казахъ, въ управлението на мина „Перникъ“ ние не се задоволихме само съ

тѣзи констатации на г. директора, а извикахме единъ професоръ съ всемирна известность по този въпросъ — директорътъ на университетъ по минно инженерство въ Фрайбергъ, проф. Хегеръ — който дойде тукъ, на самото мѣсто, и посети всичките рудници, защото и въ мината „Перникъ“ лигнититѣ не сѣ еднакви — една галерия дава единъ видъ въглища, друга дава другъ видъ, има разлика въ калоритѣ и т. н. Той престоя тукъ 15—20 дни и каза своето авторитетно мнение въ единъ подробенъ докладъ, изпратенъ отъ Фрайбергъ — че могатъ да се брикетиратъ пернишките каменни въглища съ такава и такава пропорция сплавъ. Ние не се задоволихме съ този рапортъ и назначихме една комисиия отъ специалисти, която да продължи неговитѣ изследвания. Тази комисиия, състояща се отъ компетентни техници, каквито има въ България, еднородно потвърди мнението на проф. Хегеръ, че можемъ да брикетираме нашитѣ въглища. Защо тогава да не направимъ това? И азъ сега съмъ въ недоумение. Всѣки денъ въ в. „Знаме“ викате, че нашитѣ гори изчезватъ и че не правимъ нищо за проникването на каменнитѣ въглища и въ последната хижа въ България.

Е добре, г-да, азъ си задавамъ въпроса: щомъ това е желанието на всички — да не бждатъ каменнитѣ въглища луксъ само за градоветѣ, а да проникнатъ като гориво и въ селата — коя е причината да не се постигне това? Вие знаете тѣхната особеност: трошливостъ и леснозапалѣемостъ, които могатъ да се избѣгнатъ само по този начинъ, като бждатъ добре сплавени въ форма на брикети, за да може и съ коли и други превозни срѣдства да се пренасятъ и въ последната колиба. Ние можемъ да спасимъ горитѣ, това голѣмо народно богатство, като дадемъ 35 милиона лева за брикетна инсталация, та нашитѣ селянини, когато дойде въ града, да си набави брикети, които ще бждатъ складирани въ много центрове на България. Населението нѣма да чака м. септемврий, когато поставятъ хиляди искания въ мината „Перникъ“, отъ което се появява транспортна и въглищна криза, а ще отиде съ талиги въ Плъвенъ, въ Русе, въ Габрово и пр., където презъ лѣтния сезонъ, когато нѣма търсене, ще бждатъ складирани голѣми количества брикети и ще се снабди съ това гориво, за да не посѣга на нашитѣ скъпи гори.

Азъ бихъ попиталъ г. Велчо Велчевъ, който също често ни критикува, бихъ попиталъ и Васъ, който всѣки денъ пишете въ в. „Знаме“: „Какво направихте, за да спасите горитѣ“, нѣма ли утре, ако направимъ нѣщо, което Вие пишете, че е необходимо, да кажете, че не биваше да се направи? Такива флагрантни противоречия сѣ Вашитѣ становища. И когато прочетохъ Вашето питане, азъ си казахъ: г. Стефановъ трѣбва да има голѣмъ куражъ, следъ като е писалъ такива статии, да излиза да прави питане въ Народното събрание по този въпросъ. Това, което е писано въ в. „Знаме“, и това, което Вие казвате, е само приказки. Ако започнемъ двойната линия, за която приказвате, азъ съмъ убеденъ, че Вашето отношение ще бѣде пакъ такава.

С. Стефановъ (д): Ще Ви разкопѣкамъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: ... и ще кажете: „Защо сте започнали тази линия, проучили ли сте я достатъчно?“

Но не е само този аргументътъ, г. Стефановъ, за да почнемъ постройката на брикетна инсталация. Има маса аргументи. Преди всичко целѣта е да спестимъ онова излишно количество прахъ, което не може да бѣде употребено даже въ индустрията, въ която забелязваме една голѣма тенденция да се приспособява къмъ долнокачествениятъ въглища чрезъ измѣнение на скаритѣ. Ние всѣки денъ губимъ по 300 хиляди лева отъ този прахъ, който се хвърля. Всѣка година въ баланса на мината „Перникъ“ се вписва като загуба по 1 л. на тонъ, защото се хвърлятъ 80—100 хиляди тона въглища на прахъ. Не заслужава ли за тѣзи въглища, които се минаватъ въ баланса като загуба, да дадемъ 80 л. максимумъ за смола за единъ тонъ въглища — това е изчислено — за да станатъ първо качество не, но екстра въглища, които ще иматъ по-голѣма цена отъ първокачествениятъ въглища, и да спремъ това пропиляване на въглища? Нѣма ли тогава да усилимъ нашия експортъ на въглища? Защото една отъ голѣмитѣ причини, за да не могатъ въглищата на мина „Перникъ“ да проникнатъ въ чуждитѣ страни, е тая, че при разтоварването имъ отъ вагони въ параходи и отъ параходи въ вагони, тѣ се трошатъ. А съ създаването на брикетна инсталация тѣхната трошливостъ и тѣхната леснозапалѣемостъ ще изчезне. Най-главното съображение, обаче, е, че ще се увеличи консомацията на въглищата отъ народа. Азъ оставамъ на непоколебимото си убеждение, че пла-

сметът на въглищата ще се увеличи не чрез износ, а чрез широкото имъ разпространение въ страната. Ние трѣбва да имаме амбицията да задоволимъ нуждитъ на страната отъ гориво, като разпространимъ най-широко коменнитъ въглища въ селата. Само тогава, г-да, нашето производство на въглища ще достигне 2—3—4 милиона, за които тукъ така лесно се говори. Това ще стане постепенно съ издигане културата на нашия народъ, защото културата — и другъ пътъ съмъ казвалъ това — се мѣри съ консомацията на въглищата отъ селянитъ. Брикетирането на каменноугления прахъ ще бѣде единственото сръдство и за нормализиране производството на мина „Перникъ“ — не то да бѣде въ зависимостъ отъ сезоннитъ изисквания, да се увеличава или намалява отъ търсенето на въглищата. Така то ще стане равномерно, определено презъ всѣки месецъ, презъ всѣки сезонъ, а не презъ зимата да произвеждаме по 6 хиляди тона дневно, а презъ лѣтото по-малко.

Г-да! Това е, което мога да кажа по нашитъ намѣрения да създадемъ брикетна инсталация. Азъ не знамъ да има особени мнения въ управителния съветъ. Може да е имало противоречиви мнения — това е едно достоинство, защото показва, че решенията не се взематъ така лесно, а la légèrе. Азъ съмъ присѣствувалъ на заседанията на този съветъ, толкова много хуленъ и оплюванъ въ продължение на 20 дни. Ако има едно учреждение, което постоянно взема въ съображение фактитъ и обстоятелствата, това е управлението на мината „Перникъ“, това сѣ тия народници, които вие въ Вашата статия отъ 24 декемврий 1928 г. обвинявате, че . . .

С. Стефановъ (д): Откъде знаете кой е писалъ статията?

Министъръ Ц. Бобошевски: Вие сте я писали.

С. Стефановъ (д): Не съмъ азъ.

М. Маджаровъ (д. сг): Оставете тия работи!

Министъръ Ц. Бобошевски: Нѣма да ги оставя, г. Маджаровъ.

С. Стефановъ (д): Статията не е моя.

Министъръ Ц. Бобошевски: Статията е Ваша. Въ нея казвате, че искаме да направимъ една брикетна инсталация, но тя ще бѣде народнишка инсталация. Впрочемъ, ето какво пише в „Знаме“: (Чете) „Въпросътъ за брикетирането на перникитъ въглища, за да се направятъ тѣ годна търговска стока, отговаряща на пазарнитъ изисквания, щѣлъ да бѣде сложенъ най-сетне тия дни на разглеждане отъ административния съветъ на мина „Перникъ“. Изглежда, че по-нататъшното държане на тоя съдебоносенъ въпросъ въ „консервирано състояние“ — така е казано — „на безконечни и мудни проучавания, става вече неудобно, тъй като мѣлата около него въ обществото добива широка гласностъ, буди недоумение дори въ сръдитъ на най-якитъ поклонници на автономията въ днешния й личенъ съставъ и заплашва да се разрази въ шуменъ общественъ скандалъ. Слуховетъ, че правителството и то вече е замислило едно измѣнение на закона за автономията съ една ограничителна клауза въ члена, определящъ състава на административния съветъ, каратъ да се мисли, отъ една страна, че досегашното бодливо положение, при което конкурентитъ на „Перникъ“ се явяватъ и управителство, а отъ друга страна, че тия конкуренти, съ свойствената на партийната имъ принадлежностъ византийщина, чувствувайки своето скорошно принудително напускане на „Перникъ“, бързатъ да сложатъ на разглеждане и проваляне единъ въпросъ, който тѣ не желаятъ да се разреши въ положителенъ смисълъ“ . . .

С. Стефановъ (д): Откъде знаете, че е моя статията?

Министъръ Ц. Бобошевски: Твоятъ вестникъ, в. „Знаме“, го пише това, че „Демократически говоръ“. Такава ли сте партия, кой каквото му кефне, да пише? (Смѣхъ) . . . и които държатъ въ консервирано състояние вече 3 години подъ формата на разни проучавания — авторитетното мнение на специалистъ-професоръ — което азъ ви го цитирахъ тукъ — „е напълно достатъчно, за да се пристѣпи къмъ тая работа. Ние вѣрваме, че тъмнитъ сили“ — пакъ нашитъ народници — „които сѣ въ управата на мината „Перникъ“ този пътъ ще срещнатъ съпротива най-сериозна въ общественото чувство за отговорностъ, за което

говорихъ.“ Днесъ г. Стефановъ вече защитава народницитъ, защитава тъмнитъ сили, защитава Петко Теодоровъ, защитава Губидѣликовъ, върху които не веднѣжъ е хвърлялъ съмнение, че тѣ сѣ едва ли не едни последни хайдутини. Когато азъ мога да ви кажа, че всѣкога смѣло мога да сложа подписа си, безъ да провѣря, следъ подписа на Петко Теодоровъ, единъ безспорно честенъ и мораленъ човѣкъ, съ авторитетъ, който никога нѣма да се ръководи отъ своитъ смѣтки, когато ще даде мнение по единъ голѣмъ общественъ въпросъ.

Въ другъ единъ брой на в. „Знаме“ се говори за корупцията. Пита се: какво е корупция? Не е ли корупция това, миноприжателитъ, които сѣ въ управата на мината „Перникъ“, да се противопоставятъ на създаването на брикетната инсталация? — Какви по-ясни доказателства искате, г-да, вие, които въ вашия партийенъ органъ ни обвинявате въ мудностъ, въ една заинтересованостъ да услужваме на частнитъ миньори, които били въ управата на мината „Перникъ“? Ами че ние сме проучили този въпросъ, той е проученъ отъ всѣко гледище, г-да — отъ гледище търговско, отъ гледище стопанско. — Той нѣма нищо общо съ брикетната инсталация въ Маришкия басейнъ.

Говорите ми тукъ за двойната линия. Азъ ще ви отговоря съ две думи. Този въпросъ така лесно ли ще се разреши, както вие мислите, за да дойдете следъ 6 месеца тукъ да ни кажете: защо толкова бързо го разрешавате? Този въпросъ е въ връзка съ голѣмия общъ въпросъ за електрификацията на страната. Преди всичко, има споръ дали да имаме термални централи или хидроцентрали. Има и други въпроси. По отношение на мина „Перникъ“ има 4 проекта. Има проектъ да се направи варианта отъ с. Драгичево; има вторъ проектъ, да се направи успоредна линия; трето — другата линия да мине презъ Банки и т. н. Всички тѣзи въпроси въ цѣлата тѣхна съвкупностъ, въ онзи общъ планъ, по който не веднѣжъ тукъ се е говорило, сега се дебатиратъ въ едно компетентно събрание отъ най-добритъ нѣши инженери. И вие казвате, че единствениятъ лесенъ начинъ, за да може да се увеличи консомацията на въглищата отъ мината „Перникъ“, е да се построи втора линия. За васъ това милионитъ сѣ много лесна работа. Азъ ще ви цитирамъ Германия. Можете ли да отречете, че Германия е държава, която има най-гъста желѣзнопътната мрежа? Тамъ всѣка каменноуглена мина е свързана съ десетки желѣзнопътни линии. И ние какво виждаме? Отъ 15 години, откогато при тѣхнитъ линии почнаха да играятъ голѣма роль брикетни инсталации — и тукъ нѣмаше зашо да ми споменавате за една стара фабрика отъ 1895 г. при мина „Перникъ“, когато не бѣше изнамѣрено брикетирането чрезъ по-голѣмо налѣгане и чрезъ едно истинско сцепление на смолистѣ вещества и въглена, която не даде резултати — Германия, страната на брикетитъ, направи колосални прогреси. Тя дойде до този резултатъ, да може известни въглища да ги брикетира безъ смолистѣ вещества, при едно високо налѣгане. Тѣй че не може да става дума за сравнение на сегашния прогресъ на техниката съ това, което е било преди 25—30 години. Днесъ не само въ Германия, а въ цѣлъ свѣтъ правятъ брикети. Германия, която въ цѣлото европейско производство на въглища отъ 178 милиона тона участвува съ 140 милиона тона, 70% отъ произвежданитъ въглища ги прави на брикети отъ комодни съображения, за полесенъ транспортъ и т. н. Е добре, г-да, ако Германия има толкова много пѣтища за износъ на своитъ въглища, можете ли така да ме посъветвате, като компетентенъ човѣкъ, урбулишки, съ сръдствата, определени за брикетиране, да направимъ още една варианта или една втора линия? Азъ мога да ви заявя, че още нѣколко години желѣзницитъ, чрезъ покупката на единъ малѣкъ паркъ отъ вагони и нѣколко машини, ще могатъ предостатъчно да задоволятъ консомацията и на индустрията, и на частнитъ лица, защото днесъ, при единъ недостигъ отъ 350 вагони и около 50—60 машини, износътъ отъ мината се движи между 5.500 и 6.000 тона дневно. Тѣй че голѣмата беда не е въ липсата на вагони — бедата е другаде.

С. Стефановъ (д): Тази беда е подчертана и отъ администрацията на мината „Перникъ“.

Министъръ Ц. Бобошевски: Трѣбва да излѣзете съ статии да похвалите управлението, а не да партизанствувате съ този въпросъ, както въ редица статии сте писали, че азъ нарочно бавя разрешението на този въпросъ, за да покровителствувамъ народницитъ, които сѣ притежатели на частни мини.

С. Стефановъ (д): Недейте взема така тази работа.

Министъръ Ц. Бобошевски: Тръбва да дойдете да кажете на българския народъ: ето една инициатива, която заслужава поощрение. Защото българскиятъ гори, г. Стефановъ, заслужаватъ не 35 милиона, а 350 милиона лева. Заслужава да дадемъ тия пари, когато ще знаемъ, че българскиятъ селянинъ ще почне да взема брикетирани въглища. Похвали ние не искаме, но недейте да хвърляте обвинения съ Вашето питане.

Азъ толкова мога да отговоря по този въпросъ — че три години е изучаванъ, че той е проученъ, че той е миналъ презъ всички митарства, презъ които може да мине единъ въпросъ, и на него е отговорено положително. Въпросътъ за брикетирането въглищата на мина „Марича“ е отделенъ въпросъ; ще го осъществимъ, когато намеримъ това за възможно. Азъ лично съмъ поелъ ангажментъ. Който и да дойде въ бъдеще въ министерството. Вие или другъ, налага се въ Южна България да има една силна термична централа и една брикетница, защото въ България е споренъ въпросътъ дали да правимъ термични централи или да правимъ водни централи. Изглежда, че преодолява мнението, поради голъмото богатство отъ каменни въглища, което има въ България, да имаме термични централи. И за Южна България това се налага. Но това нѣма нищо общо съ тази брикетна централа, която ще произвежда около 400 тона дневно — количество предостатъчно, за да можемъ да привикнемъ българския селянинъ да употребява брикети.

Това сж разясненията, които имахъ да дамъ. Ние сме отложили търга за 30 януарий съ надеждата, че все ще се премахне този времененъ париченъ кризисъ, който пруживява страната. А тая фабрика не може да се построи въ нѣколко месеца, строежътъ ѝ ще трае най-малко една година; и паритъ ще се дадатъ въ единъ моментъ по-благоприятенъ и тогава ще се почувствуватъ благотворнитъ резултати на това дѣло. Идете въ канцеларията на Народното събрание, където сж донесени брикети, за да видите какво нѣщо представлява онова, което днесъ се хвърля на боклука и което може да гори. Това е продуктъ, който се продава по 600 л. тонътъ и съ него ще бъде запасенъ и снабденъ всѣки празданинъ и селянинъ. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателътъ: Има думата г. Стефанъ Стефановъ, за да каже доволенъ ли е отъ отговора на г. министра.

С. Стефановъ (д): Г. г. народни представители! Важността на въпроса изисква една обективна и спокойна преценка. Азъ съжалявамъ, че се таксува партизански тоя въпросъ, по който азъ постоянно тукъ излизамъ и ще продължавамъ да излизамъ, да бия тѣпаната дотогава, докогато той бъде разбранъ и разрешенъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Азъ Ви моля да дойдете съ менъ въ Перникъ.

Н. Мушановъ (д): Другъ ще се разправя съ партизантѣка.

Г. Чернооковъ (д. сг): Стефановъ бие тѣпаната, а Мушановъ ще събира парсата. (Смѣхъ ворѣдъ сговориститѣ)

Министъръ Ц. Бобошевски: Азъ почитамъ г. Стефановъ като индустриалецъ, но не бива да прави партизантѣкъ.

С. Стефановъ (д): Азъ искамъ г. министърътъ и народното представителство да ме разбератъ, че ако повдигамъ този въпросъ, повдигамъ го, защото той не се повдига отникъде. Съ туй изпълнявамъ единъ мой граждански и общественъ дългъ. И увѣрявамъ ви, че съмъ си далъ достатъчно трудъ, следейки тия стопански начинания, обществени и частни. Да проуча въпроса, за да се реша да го изнасямъ тукъ. Нѣма нужда да имамъ диплома, че съмъ инженеръ, за да мога да си кажа мнението. Следъ обясненията на г. министра азъ мисля, че става ясно, и че има известна логика и смисълъ въ онова, което казахъ.

Азъ не мога да се начудя, че г. министърътъ разбира моето питане въ смисълъ, че азъ съмъ противъ брикетиране на въглищата, за да има нужда да ми сочи за примѣръ Германия, че тамъ брикетирали въглищата. Много естествено, Германия има голѣми залежи отъ торфъ; цѣла Бавария и други области съдържатъ такива въглища, които въ състоянието, въ което се вадятъ, не могатъ да бъдатъ употребявани.

Министъръ Ц. Бобошевски: Както и тия около София.

С. Стефановъ (д): Да, както и ние имаме такива въглища около София, които не могатъ по другъ начинъ да бъдатъ употребявани. Но като имамъ предъ видъ малкото сѣдство, съ които нашата малка България разполага, полагамъ въпроса: щомъ сж малко сѣдствата, къде най-напредъ трѣбва да ги хвърлимъ и кое е по-цѣлесъобразно и по-полезно да направимъ? Азъ не съмъ по принципъ противъ брикетиране на тия въглища отъ четвъртото качество, които оставатъ, но азъ не мога да не отхвърля онази голѣма демагогия, направена въ смѣтката на „Архива на „Перникъ“, която притежава въ която се изнася, че много стотици милиони цѣли сме да икономисаме по тоя начинъ. Въ тази смѣтка има ясно противоречие: капацитетътъ на производството на проектираната централа, взетъ годишно, далечъ не може да погълне тия 100—120 хиляди тона четвърто качество въглища годишно, камоли тия, които сж изхвърляни досега отъ мина „Перникъ“. Самиятъ капацитетъ, посоченъ въ „Архива“, показва, че ще се консумира годишно 30—35 хиляди тона при 8 часа работа. Съ тази смѣтка се изнася голѣмо заблуджение — съ нея се подчертава нѣкаква голѣма изгода отъ тази централа, че съ нея ще се използва цѣлото количество четвъртокачествени въглища, които възлизатъ на 100—120 хиляди тона годишно, даже и частъ отъ старитъ запаси. Ето едно ясно противоречие, което може да бъде проверено, за да видимъ, че далечъ не е такава голѣма облагата, както се изнася. Но, най-после, нека приемемъ, че е такава. Азъ, обаче, не мога да разбера какъ ние вече толкова години, при тѣй нарастнали културни и други нужди за гориво въ частнитѣ стопанства, въ индустрията, за електрификацията на България — за която тѣй много се говори напоследѣтъ — не мога да разбера, казвамъ, какъ ние можемъ да бъдемъ спокойни и да поддържаме производството въ мина „Перникъ“ почти въ същото положение. Г. г. народни представители! Отъ въвеждането на автономията на мина „Перникъ“ — цифритъ ги зная положително — отъ 956.000 тона заварено производство, миналата година имаме 1.100.000 тона, а тая година — къмъ 1.200.000 тона.

Министъръ Ц. Бобошевски: 1.250.000 тона.

С. Стефановъ (д): Миналата година е било 1.100.000 тона, а тази година е 1.200.000 тона.

Министъръ Ц. Бобошевски: 1.250.000 тона.

С. Стефановъ (д): Приемамъ. — Но, г. г. народни представители, това далечъ не може да се смѣта за голѣмъ прогресъ. Приемамъ, че има прогресъ отъ гледище дейността на администрацията, но отъ гледище народостопанско, отъ което гледище азъ разглеждамъ въпроса, не мога да се съглася, че последниятъ е разрешенъ.

Знае се каква е превозоспособността на линията. И азъ имамъ честта да управлявамъ тази мина въ 1918/1919 г. — г. министъръ-председателътъ помни добре гдѣ бѣше голѣмата болка, гдѣ бѣше мъжката. И г. Янко Сакъзовъ, който бѣше тогава министъръ, добре знае това. Голѣмата болка и мъжката бѣше въ превоза. Прибавете, г. г. народни представители, новия превозъ, който се създаде отъ предприятието на Балабанови, и превоза къмъ Петричко и другаде, съ който се увеличи силно трафикътъ на тази линия оттогава досега, и ще ви стане ясно, че тя не стана по-превозоспособна. Азъ не отричамъ нѣкои подобрения въ материали, вагони, машини и пр. Е, тогава азъ се питамъ: какъ ние бихме отговорили на оня въпросъ, който г. министърътъ на търговията постави, за термалнитѣ районни централи, чрезъ които да направимъ електрификацията на България? Какъ бихме могли да разрешимъ този въпросъ, ако не бъдемъ въ състояние да доставяме въглища за тия централи презъ всичкитѣ сезони на годината, защото само при тия условия може да се премине къмъ широко употребление въ индустрията и централитѣ на мѣстното гориво? Днесъ ние можемъ да даваме въглища само лѣтно време, когато въ София не се консумиратъ въглища за домашно гориво, а презъ зимата това става абсолютно невъзможно.

Министъръ Ц. Бобошевски: Следъ брикетирането, и то ще стане.

С. Стефановъ (д): Сега това не може да стане, г. министре. Въ книгата на самото управление на мина „Перникъ“, която то издава, навсѣкѣде, където се разглежда тоя въпросъ, какъ да се засили производството на мина „Перникъ“, се подчертава само едно — необходимостта отъ втора линия между Перникъ и София. Това е единствениятъ радикаленъ начинъ за разрешение на въпроса

Министъръ Ц. Бобошевски: Това не може да стане изведнѣжъ.

С. Стефановъ (д): Г. министре! Вие казвате, че туй не можело да стане изведнѣжъ. Азъ не намирамъ другадѣ мѣката при постройката на тая линия, освенъ въ липсата на пари. Но, г. г. народни представители, ако тоя голѣмъ въпросъ отъ 4 години насамъ е разрешаеми, азъ се питамъ: защо той стои неразрешенъ още, при възможността да се намѣрятъ срѣдства? Съзнава ли се голѣмата отговорност за унищожението на горитѣ и за създаването на онѣзи малки дизелови централи, които нацѣрахме изъ България? Ние онзи день въ Сливенъ се занимахме съ въпроса да купимъ втори дизелъ-моторъ за електрическата кооперация, защото днесъ другояче не може. Въ Ямболъ правятъ същата работа. Това е въ всички градове. Защо? Защото не можемъ да плащаме за въглища по 750 л. на тонъ и защото презъ зимата не можемъ да имаме нѣ вагонъ, но килограмъ въглища.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя В. Димчевъ)

Ясно е, г-да, и азъ мисля, че е излишно да се обяснява по-нататѣкъ този въпросъ, че преди да пристѣпимъ къмъ използването на най-долното качество въглища, ние, народното представителство, имаме повелителенъ дългъ да вземемъ прѣсрѣдъ този въпросъ и да го разрешимъ, ако правителството или ако мина „Перникъ“ не разбира или не иска да разреши въпроса, по кой знае какви причини. Фактъ е, че тоя голѣмъ въпросъ години наредъ стои откритъ. А вие сами разбирате, че за да бѣде построена линията, необходими сѣ три години. Какъ можемъ да губимъ тогава и минута, ако разполагаме действително съ срѣдства? По силата на закона за автономията на мина „Перникъ“, доколкото си спомнямъ, държавата има право отъ печалбитѣ ѝ да взема срѣдства за културни и други нужди. Азъ не виждамъ друга по-голѣма културна държавна или народостопанска нужда отъ постройката на тази линия. Тѣй близко свързана и съ интереситѣ на мина „Перникъ“. Мина „Перникъ“ нѣма по-голѣмъ интересъ отъ тоя. Срѣдствата сѣ готови въ Народната банка — тѣ могатъ да се взематъ и употребятъ за целта.

Азъ апелирамъ къмъ г. министра да се схване добре въпросътъ. Азъ не обвинявамъ управлението на мина „Перникъ“, че се занимава съ въпроса за брикетнитѣ инсталации, но азъ мисля, че разрешението на другия въпросъ трѣбва да стои по-напредъ, а не да се започне отъ опашката.

Не съмъ доволенъ отъ отговора, и ако г. министърътъ не декларира, че ще отложи търга за едно изучаване, азъ ще обрѣна питането си въ запитване.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата г. министър-председателятъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Понеже г. запитвачътъ свързва въпроситѣ си съ други ресори, азъ съмъ длъженъ да кажа две думи.

На първо мѣсто, за мина „Марица“. Тя е изучавана. Едно време, като я изучавахме, азъ бѣхъ повиканъ да си дамъ мнението и разбрахъ, че трѣбватъ тогава 280 милиона лева. Случи се, че азъ ходихъ въ Лондонъ и заинтересувахъ първата фирма тамъ Викерсъ. Отъ тази фирма научихъ, че отъ тамъ пращатъ хора въ Централна Европа, за да монтиратъ машинитѣ за правене на брикети. Научихъ и тая подробностъ, защото монтьоритѣ имъ по него време бѣха въ Чешко. Не съмъ престаналъ да се интересувамъ отъ въпроса и се интересувамъ. Това сѣ голѣми въпроси. Съ тѣхъ се занимаватъ всевъзможни инженери по всевъзможни служби и съмъ могълъ да разбера какво може да стане.

Има едно последно проучване отъ частни фирми, което не е провършено отъ нашитѣ власти. Споредъ изчисленията на тия фирми, необходими сѣ 800—900 милиона лева, за да може да се използва тая мина, като се добиватъ брикети и като се електрифицира околността.

Обичамъ да вѣрвамъ, че г. министърътъ не е далечъ отъ тази мисль, и този въпросъ ще дойде на дневенъ редъ, но не може да се направи всичко наведнѣжъ.

Сега по въпроса за втората линия Перникъ—София. Този въпросъ, г. Стефановъ, интересува нашата държава по много съображения — да можемъ да засилимъ транспорта и производството — и той е сложенъ на дневенъ редъ. При сегашната линия Перникъ—София, увѣрватъ ни, че може да се превозятъ 5.000 тона дневно.

Министъръ Ц. Бобошевски: Даже до 6 хиляди тона.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Даже до 6 хиляди тона.

Това прави на година 1.800.000 тона, когато сегашното производство на мина „Перникъ“ е 1.200.000 тона

С. Стефановъ (д): Еднакво презъ всичкото време ли? Това е най-важниятъ въпросъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Ако сега, презъ най-усиления сезонъ, се превозва толкова, колко повече ще може да се превозва лѣтно време.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: За туй се взематъ много мѣрки, една отъ които е и тази, по която се спори сега. Брикетитѣ могатъ да се превозватъ и тогава, когато другитѣ въглища не могатъ да се превозватъ.

С. Стефановъ (д): Брикетитѣ не могатъ да служатъ за индустрията.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Стефановъ! Азъ допълнямъ това, което каза г. министърътъ, което засѣга и други ресори. Така че туй се има предъ видъ.

Азъ съмъ много доволенъ, че г. Стефановъ този пътъ не се бои отъ предприятитѣ на държавата, а иска тя да бѣде предприемчива, защото досега съмъ слушалъ само единъ невъзможенъ песимизъмъ, а трѣбва да бѣдемъ оптимисти.

С. Стефановъ (д): Азъ съмъ искалъ само разумни предприятитѣ.

Н. Мушановъ (д): И фактитѣ винаги сѣ го потвърждавали, а Васъ сѣ Ви опровергавали.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Фактитѣ винаги сѣ опровергавали Васъ, както Ви опровергаха и напоследѣтъ.

Н. Мушановъ (д): Недейте скача така.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не скачамъ, но съмъ длъженъ да Ви отговоря.

Н. Мушановъ (д): Фактитѣ винаги сѣ Ви опровергавали, а него сѣ го подкрепяли.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Стефановъ погрѣба българския левъ още въ 1926 г., но, слава Богу, той се запази.

С. Стефановъ (д): Закрепихте го съ бѣжанския заемъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Е, съ бѣжанския заемъ!

С. Стефановъ (д): Тогава ми излъгахте.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Все ти оставашъ излъгачъ. Тебъ ли ще слушамъ азъ?

С. Стефановъ (д): Оставете този въпросъ сега.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Фактитѣ тѣмко Васъ опровергаватъ — да не ги изброявамъ кои сѣ. Бѣдете последователенъ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Георги Марковъ.

Г. Марковъ (з. в): Г. г. народни представители! Ползувамъ се отъ случая, при отговора на тия две питанія, да наумя на г. министъръ-председателя, че земеделската парламентарна група е внесла една интерпелация по стопанското положение на страната. Азъ питамъ правителството кога мисли да отговори на тази интерпелация. Или иска да мине и Коледа! Дълга да заявя, че въпроситѣ, които засѣга тая интерпелация, сѣ отъ голѣмо значение, и трѣбва немедленно да се сложатъ на дневенъ редъ. Азъ смѣтамъ, че правителството нѣма да загуби, а само ще спечели, ако се постави на дневенъ редъ тази интерпелация, и ще се допринесе за разрешението на въпроситѣ, които тя засѣга.

Нека чуемъ най-после отговора на правителството, нека чуемъ и мнението на всички парламентарни групи по нея. Азъ моля тази интерпелация да се постави на дневенъ редъ въ четвъртъкъ, за да я развиемъ и получимъ отговоръ по нея.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата г. министъръ-председателятъ.

Министър-председател А. Ляпчев: Г. г. народни представители! Ако е въпрос да се занимаваме тук с спорове, ще поставим интерпелацията на дневен ред, но всички тези, които злословят, ще бъдат поразени от фактите. (Ръкопляскания от говорещите)

Г. Марков (з. в): Защо не я поставите на дневен ред?

Министър-председател А. Ляпчев: По отговора на тронното слово в цъли 10 заседания се създаде един централен въпрос за стопанската, търговската криза и пр. и пр. Във един момент, когато правителството се бори, за да се зачете на България нейната беднота, нейната нищета, т.е. (Сочи лъвницата) тогава си позволих да слога тези въпроси, и българското правителство им отговори с това, което можеше, а не с всичко, с което трябваше да им отговори.

Н. Мушанов (д): (Казва нъщо)

Министър-председател А. Ляпчев: Да, да, г. Мушанов. Помислете здраво какви въпроси слога. (Възражения от земеделците)

Г. Марков (з. в): Всички съсловия се оплакват, че ножът е опръл до кокала. Това е истината.

Министър-председател А. Ляпчев: Всички съсловия се оплакват!

С. Омарчевски (з. в): Животът палата да се сложи на дневен ред тая интерпелация.

Министър-председател А. Ляпчев: Да, да! И г. Омарчевски ще викне: „Долу правителството“. Това е аргументът; друг аргумент нямате. (Възражения от земеделците)

Г. г. народни представители! Всичко, каквото можем да чуем за всевъзможни видове кризи, чуем го в продължение на десет дни при отговора на тронното слово. Отговорихме само въ краъга на онова, което е наш дълг да защитим пред вънния свят въ тоя момент. (Възражения от земеделците) Единствената криза, която съществува днес въ България, е кредитната криза от пресиране на кредити. Никаква друга криза днес нямате. Това е истината. (Възражения от земеделците)

Министър Д. Христов: Нищо повече.

Министър-председател А. Ляпчев: Нищо повече. Отговори ви се, че кредитите не са намалени от държавните учреждения, а въ тяхната цълость са увеличени. Повтарям, въ тяхната цълость те са увеличени. Но вие, които викате: „Вълкът, вълкът е дошел въ кошарата, криза е настанала“, вие засилихте кредитната криза. (Възражения от земеделците)

Министър Д. Христов: Тъй е.

Министър-председател А. Ляпчев: Отнесете се към всеки търговец, към всеки банкер, който безпристрастно съди, и той ще ви каже: кризата е въ липсата на доверие.

Министър Д. Христов: Точно така.

Министър-председател А. Ляпчев: Там е кризата днес. Не е обективна кризата днес.

Нъкой от лъвницата: Всестранна е.

Министър-председател А. Ляпчев: И отговорност за тази криза носят всички тези, които тръбят невъзможности и създават страх.

Г. Петров (нац. л): (Казва нъщо)

Министър-председател А. Ляпчев: А бе, г. Петров, аз ти зная болката. Теб не те интересуват кризите на българския народ, друго те интересува теб! (Смъх въръд сговористите) Оставете тази работа!

Г. Петров (нац. л): (Казва нъщо)

Министър-председател А. Ляпчев: Защото много се дъвчи по този въпрос и защото сега имаме делегати въ чужбина, аз не мога да се съглася преди връщането на

нашите делегати да се занимавам с този въпрос. (Възражения от земеделците)

С. Омарчевски (з. в): Страхъ Ви е от Вашите хора. Голъма част от болшинството не са на Вашето мнение и вие нямате доверие въ тях.

Председателстващ В. Димчев: Приставяме към първата точка на дневния ред: първо четене законопроекта за изменение на закона за трудовите земеделски стопанства — продължение разискванията.

Има думата народният представител г. Илия Георгов.

И. Георгов (р): (От трибуната) Г. г. народни представители! Със законопроекта за изменение на закона за трудовите земеделски стопанства се намалява поземелният фонд, съ който трябва да се оземлят безземелните и малоземелните стопани, както и земеделските работници. От какви земи се състои поземелният фонд? Той се състои от ония земи, които трябва да се отчуждят от по-едрият земеделски стопани, от земята, които притежаваше и притежава Народната банка, и от ония земи, които притежава Земеделската банка; той се състои и от държавни земи, от общински земи, а тъй също и от ония земи, които биха се получили от пресушаването на блатата, както и от ония културни земи, които ще се добият посредством охранителните диги, които проектира да извърши правителството.

Съ сегашния законопроект се иска да се върнат ония земи, които трябва да бъдат отчуждени от по-едрият стопанства. Няма ли съ това изменение на закона да се накарни, да се окарикури аграрната, поземелната реформа? Въ какво се състои аграрната реформа, какви цели тя преследва? Тя преследва и социални, и стопански цели. Социалната цел, която преследва, е да даде на всички безземелни и малоземелни селски стопани земя, която да им достави възможност да си създадат жизнеспособни стопанства, стопанства, които да може да дават нужната поддръжка на домакинствата им. Тази реформа въ социално отношение има и друга цел: да се оземлят тъй също всички ония, които са били изгонени от пределите на българските земи въ околните държави.

Както виждате, аграрната реформа е една голъма социална реформа.

Но аграрната реформа преследва и стопански цели. Всеизвестно е вече, че дребното стопанство е жизнеспособно и даже по-жизнеспособно, отколкото едрото. Дребното стопанство може да си набави и всичките ония машини, които са нужни за едно по-доходно земеделско стопанство. Ония машини пък, които са нужни за едно по-интензивно стопанство и които то не може да си набави, защото са по-скъпи, то може да си ги набави, като се сдружи с други земеделски стопанства.

Значи, аграрната реформа, поземелната реформа би отговорила и на социалните, и на стопанските цели, стига тя да бъде добре приложена.

Но въпросът е, дали аграрната реформа е била приложена така, както трябва, а не да се посъга върху поземелния фонд. Тази реформа така, както беше предвидена въ двата закона, не е приложена добросъвестно и строго. Най-напред, не е приложена при раздаването на държавните земи. Аз ще ви приведа един примър. Въ с. Ивановци, Видинска околия, е било почнато оземляването на малоземелните и безземелните стопани. Но как е било извършено то? Трябваше да бъдат оземлени ония, които имат земя по-малко от 40 декара. А какво е станало? Оземлени са били хора, които имат над 40 декара, а било отказано оземляването въ това село на ония, които имат земя по-малко от 40 декара. Така, оземлени са били Рангелъ, Вело и Божилъ Кирови, трима братя, които образуват едно домакинство. Бащата на тези трима братя притежава 100 декара земя, притежава също и машина вършачка; при това, един от синовете му е долгеринъ. Това домакинство е било оземлено с 40 декара. На Иванъ Пейчевъ, който живее при баща си — а баща му притежава повече от 120 декара земя — са дадени 5 декара. На Божилъ и Павелъ Стоилкови са дадени по 10 декара земя — значи, всичко 20 декара — когато те живеят при баща си, който притежава 50 декара земя, и образуват с него едно домакинство. На Гаврилъ Мицовъ, 24-годишен младеж, синъ на кметския намѣстникъ, са дадени 10 декара земя, а той живее при баща си, който притежава 50 декара, а преди 3—4 години е продал около 10 декара.

Азъ приведохъ само нъколко примѣра за оземляване на ония, които притежават земя над 40 декара, тогава когато, както казахъ, въ същото с. Ивановци не е дадена

земя на лица, които имат по-долу от 40 декара земя. Не са били оземлени следният бедни лица. На Петко Иванов, бащата на когото притежава само една къщурка и 17 декара земя, не е дадено нито един декар от държавните земи; при това, той има двама братя и майка. На Петко Даневъ, който притежава само 4 декара, за когото, обаче, са представили умишлено фалшиво свидетелство, че притежавалъ съ баща си 30 декара, не е дадено нищо. На Никола Димитровъ, 54-годишенъ, съ 7-членно семейство, не е дадено нищо. На Георги Игнатовъ, 50-годишенъ, също съ голъмо семейство, не е дадено нищо, макаръ да притежава само 13 декара земя. На сираците отъ войната Рангелъ Влайковъ, Стоянъ Влайковъ, Злата Влайкова и други не е дадено нищо, макаръ тѣхнитъ бащи да са дали живота си въ защита на отечеството. На Никола Ивановъ, сиракъ отъ войната, са дадени само 5 декара, когато той притежава само 6 декара, и на Милкана Петкова, вдовица съ 5 деца, сираци отъ войната, която има само 27 декара земя, не е дадено нищо. Срещу това трѣбва да се противопостави обстоятелството, че е дадена земя на единъ дезертьоръ отъ Сърбия. Значи, на семействата на ония, които са дали жертви за защита на отечеството, не е дадена земя, а е дадена такава на единъ дезертьоръ сърбинъ, който още е чуждъ поданикъ, не е билъ приетъ за български поданикъ.

Повръщамъ се къмъ въпроса, че съ тоя законопроектъ се постановява да се върнатъ земитъ на едритъ стопани, като това се оправдава съ могова, че съ държавнитъ имоти и съ общинскитъ мери ще могатъ да се задоволятъ нуждитъ за оземляването на малоземелнитъ и безземелнитъ стопани. Може ли, обаче, да се постигне това само съ държавнитъ и общинскитъ земи?

Ние имаме малоземелни стопани, които иматъ отъ 1 до 10 декара земя, и такива, които иматъ отъ 1 до 40 декара земя — тѣ са всичко 312 хиляди, т. е. 45% отъ всичкитъ земеделски стопани. Очевидно е, че само съ държавнитъ и общинскитъ земи не може да се постигне тази целъ. И затова се налага да не се повръщатъ нито земитъ на по-едритъ земеделци, нито оная частъ отъ манастирскитъ имоти, които трѣбваше да се отчуждятъ, нито пъкъ земитъ, които се притежаватъ отъ Българската народна банка и отъ Земеделската банка. Съ тази мѣрка, която се поставя въ законопроекта за измѣнение на закона за трудовитъ земеделски стопанства, се накарнява, се карикатурира аграрната реформа, която е съ предметъ на двата последни закони. При тоя законопроектъ трѣбва да се вземе въ съображение това, че той безспорно ще предизвика едно негодование въ сръдната на земеделската маса, която не може да бѣде оземлена, ако не се употребятъ за оземление всички ония земи, които се предвиждаше да се отчуждятъ.

Ние има да задоволимъ не само малоземелнитъ и безземелнитъ стопани, но така също и преселницитъ българи отъ съседнитъ държави, както и бѣжанцитъ. На всички тия хора съ една аграрна реформа ще трѣбва да дадемъ достатъчно земя, за да иматъ жизнеспособни стопанства, стопанства, които да дадатъ поддръжка на тѣхнитъ домакинства, стопанства, които да могатъ да имъ дадатъ възможностъ да иматъ едно интензивно производство, едно производство, което да дава нужния доходъ за целиятъ на едно стопанство.

Е добре, съ тоя законопроектъ се отнема тая възможностъ. Земеделската маса, която нѣма да бѣде оземлена, ще почувства, че е била излъгана въ надеждитъ си, които са възбудили у нея двата последни закони, дветѣ последни реформи. Тази земеделска маса, която не е била удовлетворена, ще види, че са изчезнали изгледитъ да има земя за едно жизнеспособно стопанство. Понеже тоя законопроектъ ще възбуди негодование върху социална почва, върху почвата, че нѣма да бѣдатъ задоволени съ земя грамадни маси земеделци, цѣло едно земеделско съсловие, безспорно е, че това негодование ще се изрази по-силно, отколкото едно негодование върху политическа почва. Трѣбва да се вземе въ съображение, че негодованието върху социална почва — като се присъедини къмъ негодованието отъ произволитъ, които се вършатъ въ нашата страна, и отъ разпалванията, които се вършатъ — може да се изрази въ една не легална, безогледна борба, която ние, народното представителство, трѣбва да предотвратимъ. За да я предотвратимъ, ще трѣбва да отхвърлимъ тоя законопроектъ. (Ржкоплѣскане отъ лѣвицата)

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Георги Данаиловъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. ср.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Въпросътъ, който ни занимава, е отъ пър-

востепенна важностъ, защото засѣга политиката на нашето селско стопанство. Обикновено, когато азъ излизамъ предъ народното представителство, мѣка се да бѣда краткъ и на предмета си. Обаче този пътъ, поради важността на законопроекта ще ми позволите да отнема малко повече отъ вашето време, за да мога да се изкажа малко по-нашироко и да разгледамъ не само онова, което се иска отъ насъ сега съ законопроекта за измѣнение на закона за трудовитъ земеделски стопанства, но и онуй, което, тѣсно свързано съ него, днесъ или утре ще дохожда да хлопна на вратата на нашата аграрна политика.

Азъ ще се опитамъ да обгърна въпроса въ неговото всеобемие, ако мога така да кажа като единъ български аграренъ въпросъ, като смѣтамъ, че туй, което днесъ е поставено на разглеждане, влиза въ проблемата на българското селско землевладение, като основна база на всичко онова, което съставлява нашата аграрна политика. Защо казахъ селско землевладение? Това е особеността, безспорно, на нашето селско стопанство, неговата специфичностъ и неговата здравина. Него нарекохъ азъ „селско землевладение“ още и затуй, защото то въ България е израстнало самотитно, съ съзнателни усилия и може би по инстинкта на българския селянинъ. Въ Русия говорятъ за крестьянско селско землевладение. Въ Ромъния говорятъ за царанарско селско землевладение, но нито въ Русия, нито въ Ромъния, нито въ която и да било друга земеделска страна туй, което се нарича селско землевладение, не е до такава степенъ творчеството на селянина, обработващъ земята, както е въ България. Азъ не познавамъ никоя страна на свѣта, гдето селянинътъ да е сътворилъ себе си съ такава една икономическа сила, както това е въ България. Въ Русия има крестьянско землевладение, но тамъ крестьянското землевладение се създаде на два пъти съ намѣсата и съ силата на царя и държавата. Едно време нашиятъ царъ освободителъ Александъръ II въ 1864 г. освободи селянитъ отъ робството и имъ даде по малко земя, като посегна върху земята на едритъ земевладелци. Днесъ можете да критикувате както щете режима въ Русия, но той, при всичкитъ му отрицателни страни, има една положителна, творческа страна — че отне земята отъ голѣмитъ земевладелци, за да я даде на селянитъ. Не влизамъ въ подробности, нито въ критика, но фактъ е, че болшевикътъ създаде въ Русия едно селско землевладение най-вече съ помощта на държавната сила. Същото стана и въ Ромъния следъ войната.

Какъ се яви у насъ това селско землевладение? Това е единъ много важенъ въпросъ. Ще ми позволите, макаръ и накратко, да засегна нѣкои пунктове отъ неговото развитие. Азъ имамъ честта това лѣто въ годинното събрание на Българското земеделско дружество да държа единъ рефератъ на по-широка научна основа за етапитъ, които е преминало българското селско землевладение. Тукъ много малко, много накраткичо ще засегна този въпросъ.

Землевладението не е една техническа форма, а е по-скоро една социално-стопанска форма, и при изучаването му е необходимо да се засегне миналото, доколкото това е възможно. Нашето минало е малко изучено въ това отношение, но това, което знаемъ, на мене поне то ми говори, че въ старобългарско време ние сме имали форми на византийско землевладение, което постепенно е преминавало въ боярско. Византийското землевладение, обаче, бѣше достигнало въ своето развитие до много отрицателни страни за селото, до колоната, който отъ Римската империя премина тукъ, и остатъци отъ който колонатъ имаше въ Далмация дори до голѣмата война. Който отъ васъ е ималъ случая да чете книгата на покойния Степанъ Радичъ за колонизацията въ Далмация, ще е забѣлявалъ, че Далмация бѣше единствениятъ пунктъ въ Австро-Унгария, гдето селянинътъ бѣше още безправенъ и работѣше земя, която не той владѣше, а нѣкой италиянски или австрийски земевладелецъ, живѣещъ далечъ отъ мѣстото, където се обработваше земята. Тоя колонатъ днесъ новото сръбско управление въ Далмация го премахна съ право и, убеденъ съмъ, съ много добри социални резултати въ всѣко отношение за далматинския селянинъ. Въ старобългарско време боярското землевладение, смѣнено съ манастирското, представляваше единъ видъ крепостничество, робство за селянина. Мѣчилъ съмъ се да изуча този въпросъ, писалъ съмъ по него възъ основа на старитъ паметници, но не смѣя да поема тукъ отговорностъ за точнитъ форми на старобългарското землевладение. Въпросътъ още не е ясенъ. Въ всѣки случай у насъ се говори по-скоро за ратаи и роби, отколкото за оная форма, която сръднитъ вѣкове познаватъ като крепостническа. Когато дойдоха турцитъ, тѣ първо унищожиха бояритъ, едни избиха, други поставиха на своя военна служба, като завладѣха земята имъ, и по силата на турскитъ закони, султанътъ се обяви за владѣлецъ, по божественото право,

на цѣлата земя. Но макаръ че въ първо време султанитѣ даваха на населението да работи земята и да се ползува отъ нея при по-други начала — остатъци отъ които има въ новото турско право — постепенно тѣ раздаваха земята на своитѣ голѣми военни и заслужили хора, и презъ турската епоха, която може да се изрази като втора епоха въ развитието на нашето землевладение, ние виждаме, че спахитѣ, займитѣ, тимариотитѣ, бейскитѣ земи и чифлици и вакъвскитѣ землевладения се явяватъ като особенъ родъ землевладения. Доколкото ми сѣ върни сведенията, всичкитѣ земи и гори около Чамъ-Кория, напр., сѣ били дадени на оня победителъ, който водѣше турската армия срещу Виена и който довелъ роби, като сѣ били заселени въ тия земи. И, наистина, тамъ има села, където живѣятъ хора съ съвършено руси коси и сини очи (Искровеи), когато всички други наоколо сѣ съ черни очи и коси. Но това е още легенда. Въ всѣки случай султанитѣ раздаваха земята на своитѣ хора и българскиятъ селянинъ бѣше истински робъ безъ собствена земя въ продължение на вѣкове.

XIX вѣкъ, особено втората му половина, донесе проломъ въ икономическитѣ отношения на България. Тукъ постепенно настана единъ стопански превратъ, и покореениятъ българинъ въ селото и особено въ града захваща да проявява една по-голѣма стопанска активностъ, да се издига въ производството, въ търговията, въ владението и спестяване на богатствата. Същевременно владѣлческата раса — займи, тимариоти, спахи и др. голѣми землевладѣлци, които получаваша отъ султана земя, за да поддържатъ единъ или повече войника кавалеристи — обединяваше поради многото войни, и българскиятъ селянинъ захвана да се сближава съ землевладѣлца и да му става необходимъ работникъ. Занаятчиията, които презъ това време даде български видъ и завладѣ града, наистина просперираше. Тогава ние имаме наистина цвѣтущи занаяти въ градоветѣ, които творѣха блага и привличаха същевременно вниманието на селото къмъ града. Селянинътъ захвана да продава, и така се оживи една размѣна между селото и града, която донесе и въ селото повече пари.

Имаме единъ много важенъ моментъ въ тази наша стопанска история, върху който не е обърнато още внимание и не е изученъ въ подробности. Това е севастополската или крымската война. Когато английски и французки войници се стоварваха въ голѣмъ брой на българския брѣгъ, тѣ се явиха купувачи на произведенята на българския занаятчия и селянинъ срещу голѣми количества пари и повишени цени. По мосто разбираше, оттогава се появи соватчиликътъ, и ония голѣми стада, които пасѣха по планинитѣ за вътрешни нужди само, получиха пазарна стойностъ и се насочиха къмъ Цариградъ съ голѣми облаги за селянина и джелелина. Оттогава се установи една търговска постоянна привика да се движатъ голѣмитѣ скотовъдни богатства отъ вътрешността къмъ голѣмата столица на турската империя, къмъ Цариградъ. Съществено бѣше, че севастополската война остави повече злато, че се създадоха общателни срѣдства, които, отъ една страна, съживиха градоветѣ, а отъ друга страна, даваха надежда на селянитѣ чрезъ повече производство за пазара да иматъ и повече пари, тъй необходими на задължѣния займинъ и бей. И селянинътъ въ България започва да откупува самъ земята на голѣмия землевладѣлецъ. Султанската властъ не се намѣси. Може да ми припомните за нѣкои наредби на султана, тѣ, обаче, само въ едно отношение сѣ интересни за случая — че дадоха право на раята да може да владѣе и да има частна собственостъ върху земята. Азъ не мога да влѣза въ подробности. Важното е, че наредби за освобождение на селянина отъ заимска или бейска властъ не е имало. И когато дойде освободителната епоха, у насъ селянинътъ вече владѣше една голѣма частъ отъ земята. Въпросътъ за землевладението е единъ дълъгъ процесъ, който заслужава да бѣде изученъ въ всѣко отношение. И азъ обърщамъ внимание на г. министра, че между другото може да създаде и въ туй отношение работа на своитѣ добри, избрани чиновници.

Прочее, българскиятъ селянинъ самъ, съ своитѣ спестени срѣдства откупуваше земята на бейоветѣ. Така се констатира отъ пътешественици въ Пазарджишко и наоколо въ Южна България, така ставаше и на други мѣста. Сведенията гласятъ, че бейоветѣ-землевладѣлци привличаха въ своитѣ земи селянитѣ, които отначало работѣха като тѣхни роби. Но малко по малко селянитѣ чрезъ трудолюбие и спестовностъ откупуваха парче по парче бейскитѣ земи. Азъ съмъ срѣщалъ у Ами Буге, голѣмия ученъ австрийски пътешественикъ, който е изучавалъ геологията на България, особено пъкъ у Каницъ и у Ирекчекъ бележки въ тоя смисълъ — че селянинътъ постепенно съ своитѣ спестявания откупува земята на займитѣ и бейоветѣ, които съ своя конница водѣха дълги войни или оти-

ваха въ Цариградъ на държавна работа и по този начинъ имаха нужда постоянно отъ пари. Така владѣлческото съсловие все повече се отдалечаваше отъ своитѣ чифлици и конаци и селянинътъ постепенно ставаше господаръ на земята. Каницъ на едно мѣсто описва много трогателно сѣдбата на единъ турски бей около Котленско, който, при многото земя, билъ останалъ само съ ковака си и съ единъ черенъ конъ — земята му е била вече въ рѣцетѣ на селянитѣ.

Това е, споредъ мене, една нова епоха въ развитието на нашето землевладение презъ XIX вѣкъ. Създаде се у селянитѣ съзнание, вътрешна интуиция и любовъ къмъ земята, вследствие на което още въ турско време тѣ спестяваха и купуваха парче по парче своя земя. Това е една самобитна, самосъздадена народна аграрна политика. И човѣкъ гледа като на калейдоскопъ какъ бѣятъ се изгубва и на негово мѣсто се явява новъ господаръ на земята — селянинътъ. Тази епоха тъкмо, споредъ мене, донесе тържеството на селското землевладение, самооткупуването отъ страна на селянитѣ и окончателното измѣстване на турската чифлишка интелигенция.

Азъ не искамъ да спирамъ нашироко вниманието, но все трѣбва да спомена, че този процесъ се извърши и подъ влиянието на много други фактори, които сѣ съдействували въ това отношение. Ала колкото много и всестранны да сѣ тѣзи фактори, на първо стои вътрешниятъ здравъ смисълъ у българския селянинъ да превърне своя трудъ въ блага и пари, за да откупува земята. И само при тѣзи условия добитицътъ можеше да отиде отъ Панагюрскитѣ пасица къмъ Цариградъ и житото можеше да се изнесе по Дунава — особено следъ 1856 г., когато плаването по Дунава се освободи отъ всѣкакви стѣснения на турската властъ и рѣката стана международна. Въ нѣкои краища, като, напр., Кюстендилско, както знаете, чифликчийството остана и следъ освобождението. Но съ една реформа, която Каравеловъ създаде — първата и единичката намѣса на държавата въ нашата аграрна история — господарскитѣ, чифликчийскитѣ земи въ Радомиръ, Дупнишко и Кюстендилско се откупили отъ турскитѣ бейове и се раздадоха на селянитѣ при известни условия. Тоя край остана още съ бейско землевладение, защото бѣше затворенъ и за него пазарътъ бѣше недостъпенъ.

Азъ не искамъ да отвлечамъ вниманието ви по-нататкъ и да се спирамъ на въпроса какъ заможниятъ занаятчия и селянинъ бърже израстваше и политически и търсѣше срѣдства, за да добие свобода, дори чрезъ въстание, какъвто е случая съ Чировско, а по-сетне и съ българското население около Нишъ. Наистина, това последното, предадено отъ сръбската властъ, бѣше смачкано по единъ жестокъ начинъ отъ турцитѣ. Но това пъкъ обстоятелство е отъ голѣмо значение за нашата история, защото за пръвъ пътъ царъ Николай отъ името на Русия се намѣси въ защита на християнина-българинъ предъ турскитѣ власти. Искамъ съ това да ви обърна внимание, че и българскиятъ селянинъ, щомъ се замогваше и увеличаваше своето имотно състояние, не се двоумѣше да излѣзе въ защита на човѣшкитѣ си права.

Г. Марковъ (з. в): Г. професоре! Единъ въпросъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Моля, не ме прекъсвайте, защото ще ми объркате плана на изложението.

Г. Марковъ (з. в): Въ миналото, когато земята сѣ били въ турско владение, имало ли е тукъ нѣкаква дейностъ на турската властъ, за да спре това преминаване на земята отъ рѣцетѣ на бейоветѣ въ рѣцетѣ на селянитѣ?

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): То е другъ въпросъ. Не, но прѣкиятъ ставаха чрезъ административни нареждания. Азъ казахъ да не ме прекъсвате, за да не влизамъ въ подробности, защото тогава трѣбва да се спра на Хати-хумаюна, на Хати-шерифа и на всички отдѣлни разпореждания на султанитѣ за правото на землевладение и землеползуване отъ раята. Но това е много обширна материя. Азъ накратко се спирамъ на тия въпроси. Турската властъ по-скоро прѣчеше на този процесъ, отколкото да му съдействува; та освенъ това тя нѣмаше ясна представа за него.

А. Радоловъ (з. в): За землевладението въ Добруджа кажете нѣщо.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Азъ бихъ могълъ да се спра и на него. Историята на землевладението въ Добруджа е малко по-друга: и тамъ още отъ турско време българската частна собственостъ на земята израстваше и се закрепваше, но, моля Ви, недейте ме кара да се спирамъ на него, защото днесъ въ Добруджа по отношение на българския селянинъ-

землевладелец стават по-големи неправди и се поддържа от завоевателя едно беззаконие, каквото даже турското владичество не познана. Султанската власт беше по-внимателна към правата на раята, отколкото парламентът на културна Ромъния.

Та моята мисъл е, че у нашия селянинът се яви едно вътрешно влечение да откупува земята, която бейовещ продаваха. Такива примѣри има на много мѣста и въ Западна Европа. Въ Англия, напр., капиталистичѣ-търговци станаха землевладѣлци. Въ Англия землевладѣлцитѣ днес нѣматъ благородна кръвъ, защото капиталистичѣт купих земята и изгони благородникѣт, който служеше на краля въ управлението, армията и флотата. Въ Германия е обратнo: землевладѣлцитѣ иматъ и до днесъ запазена своята благородна кръвъ. Тамъ по силата на закона за наследство се запазиха едритѣ землевладеци въ известни родови фамилии и т. н. У насъ не дойде търговецѣт, който събираше капитала въ градоветѣ и богатѣше, да откупува земята; тукъ взеха надмощие селянитѣ.

И тъй, освобождението завари България при тържеството на принципа. здраво селско земевладение. Освобождението даде възможностъ на селянина да отиде още по-нататѣкъ и масово да изкупи земята. Турцитѣ се изселваха, бейовещъ продаваха набърже земята, и нашиятъ селянинътъ се яви като единственъ купувачъ. Градѣтъ не се намѣси. На българскитѣ селянини се поиска да изкупи всичката земя на турскитѣ изселници, вследствие на което той задължи. И затова ние имаме една епоха близо 20 години следъ освобождението, когато българскитѣ селянини бѣше крайно много задълженъ. Тогава му дойде въ помощъ Земледѣлската банка. Нѣма да откажа, че и търговецѣт, макаръ и лихваринъ, подкрепяше селянина въ тенденцията му да изкупи земята. Едва къмъ 1903 г., когато настана една особена конюнктура за земледѣлскитѣ произведения, когато ценитѣ имъ бързо се покачиха не само въ България, но въ цѣлия свѣтъ, ние виждаме българскитѣ селянини закрѣпенъ като землевладелецъ въ тая смисълъ, че той почти се освободи отъ дълговетѣ, които бѣше направилъ за своята земя. При освобождението се констатира тържество на селското земевладение у насъ; днесъ можемъ да прибавимъ пълната победа на българскитѣ селянини надъ земята. Ние днесъ се намираме при положението, че българскитѣ селянини владѣт изцѣло земята — единъ принципъ, който се признава отъ всички като най-здравъ и неопорванъ отъ никого. Само по-стари икономисти отъ 18-ия вѣкъ смѣтаха, че само при едро земевладение има прогресъ. Но това не може да бѣде вѣрно особено днесъ, когато има нова техника за обработването на земята, и машината е достъпна и за по-дребнитѣ стопанства. Владението на земята само отъ селянина, който я работи, като единъ здравъ принципъ, трѣбва да бѣде пригърнатъ отъ държавата, и селското земевладение да съставлява основата на българската аграрна политика. Но въпросътъ е, какъвъ типъ селско стопанство по размѣръ трѣбва да се смѣтне за най-жизнеспособенъ и да се защитава отъ държавата. Отъ освобождението и до днесъ ние нѣмаме една точна статистика за земевладението у насъ и не знаемъ кое земевладение е най-характерното. Понякога, че едно време, още въ 1913 г., Влайковъ се потруди да даде цифри за земевладението у насъ. Тази статистика, обаче, не можеше да бѣде вѣрна, защото не можеше да се улови цифрата на паракендетата. Вследствие на това не можемъ отъ нашата статистика да имаме една точна идея какво е земевладението на българскитѣ селянини. Ние знаемъ, че то е малко, но какво е точно, не знаемъ. Все пакъ ще се възползуваме отъ нѣкои цифри на Кирилъ Поповъ, за да покаже нѣкои тенденции, които въ голѣми шрихи може да се забележатъ въ нашето земевладение, най-вече каква е била частната собственостъ къмъ освобождението и следъ него.

Въ 1889 г. частната собственостъ въ свободна България е възлизала на около 30 милиона декара; въ 1897 г. е възлизала на 39 милиона декара, а въ 1908 г. е възлизала на 46 милиона декара. Значи, частната собственостъ е порасла съ 16.000.000 декара.

Какво е числото на собственицитѣ и какъ е израствалъ селскитѣ собственикъ?

Въ 1887 г. имаме 550.000 домакинства, а въ 1908 г. Кирилъ Поповъ ги показва 700.500, значи, 200 хиляди домакинства повече сѣ получили частна собственостъ върху земята. Азъ не смѣя да се довърямъ на тия цифри, но вижда се една тенденция: първо за разрастване на частната собственостъ по числото на декаритѣ, които се обработватъ, и второ, по количеството на домакинствата, които ставатъ частни собственици. За да допълня туй обяснение, трѣбва да спомена въ какво се изразява голѣмината на нашето селско домакинство.

Въ 1897 г. ние сме имали дребни домакинства, съ притежание до 20 декара — 363.646 или 45-4%; въ 1908 г. —

424.897 или 45-5% Малки домакинства, съ притежание до 50 декара, въ 1897 г. сме имали 334.384 или 41-8%; въ 1908 г. — 386.728 или 41-4%. Срѣдни домакинства, съ притежание между 100 и 300 декара, въ 1897 г. сме имали 92.509 или 11-5%; въ 1908 г. — 111.632 или 11-9%. Голѣми домакинства, съ притежание отъ 300 до 1.000 декара, въ 1897 г. сме имали 8.101 или 1%; въ 1908 г. — 9.173 или 0-9%. Едри домакинства, съ притежание отъ 1.000 декара нагоре, въ 1897 г. сме имали 948 или 0-11%, въ 1908 г. — 936 или 0-10%.

Трѣбва да ви обърна вниманието, че въ тая цифра за едритѣ домакинства влизагъ и едритѣ домакинства въ Добруджа, където преимуществено бѣха едритѣ домакинства и които днесъ сѣ вѣтъ отъ нашитѣ граници.

Ще ви посоча още нѣкои цифри. Казахъ ви, че дребнитѣ домакинства до 20 декара сѣ били 363.646 въ 1897 г. и 424.897 въ 1908 г. Цифритѣ сѣ голѣми, но тукъ изпъква възпросътъ за паракендетата. Всѣки отъ васъ, ако има нѣкое лозе, градина или нива, останали отъ баща му въ родното му мѣсто, макаръ че живѣе въ София, трѣбва да подаде декларация, че има притежание. И тамъ е именно грѣшката. По този начинъ се смѣсватъ съ земледѣлскитѣ притежания и такива, които не сѣ земледѣлски, та числото имъ е голѣмо: нашата статистика не е имала възможностъ още да се оправя отъ тая бърканка. Поради това, въ 1908 г. имаме дребни домакинства, само мѣстни, около 180—190 хиляди, отъ които притежаватъ до 5 декара 73.609, а надъ 5 декара — 119.808 домакинства. Паракендетата имаме: до 5 декара — 106.695 и надъ 5 декара — 124.786. Както виждате, паракендетата сѣ много повече. Единъ селянинъ, който въ своята община има 50 декара, може въ съседната община да има 10 декара.

Малки мѣстни домакинства, до 50 декара, въ 1908 г. е имало 331.238 и паракендетата 55.440. Срѣдни мѣстни домакинства е имало 107.146 и паракендетата 4.486. Голѣми мѣстни домакинства е имало 8.108 и паракендетата 1.065. Едри мѣстни домакинства е имало 602 и паракендетата 334. Колкото домакинството става по-голѣмо, числото на паракендетата намалява. Както виждате, по смѣтката на Поповъ, отъ 640 хиляди домакинства 242 хиляди сѣ паракендетата. И затуй цифригѣ, които имаме за голѣмината на стопанствата до войната, не могатъ да бѣдатъ съвършено вѣрни. При всичко това ние ще споменемъ нѣколко цифри, заети отъ Кирилъ Поповъ. Презъ 1897 г., когато и Добруджа е наша, дребнитѣ домакинства сѣ имали срѣдно 7-3 декара, а презъ 1908 — 7-6 декара; малкитѣ домакинства сѣ имали презъ 1897 г. срѣдно 50 декара, а презъ 1908 г. — 50-6 декара; срѣднитѣ домакинства сѣ имали презъ 1897 г. срѣдно по 152 декара, а презъ 1908 г. — 151 декара; голѣмитѣ домакинства сѣ имали презъ 1897 г. срѣдно по 445 декара, а презъ 1908 г. — 442 декара и едритѣ домакинства сѣ имали презъ 1897 г. срѣдно по 2.740, а презъ 1908 г. — 2.717 декара. Ние приемаме, че тия цифри сѣ вѣрни.

При тия условия се яви законътъ за трудовата поземелна собственостъ, който законъ, както знаете, се създаде отъ управлението на покойния Стамболийски. Ние критикувахме закона тогава, и сега азъ мога да критикувамъ известни негови постановления. Ако искамъ да бѣда справедливъ — и такъвъ се мѣча да бѣда и тукъ, и вѣтъ въ своитѣ студии — азъ трѣбва да призная, че въ основата на този законъ имаме една правда — тя бѣше да се погледне върху социалнитѣ условия на българскитѣ селянини и да се види следъ войната, която докара много пертурбации и докара повече богатства у известни лица, какво става съ неговата земя и дали спечелениятъ капиталъ нѣма да се втурне къмъ селото, да купува земя. Азъ зная, че въ нѣкои отъ воюващитѣ страни като Германия, голѣма частъ отъ спестенитѣ пари на фабриканти, търговци и други отидоха въ покупки на земя и създаване на по-едри цифлици. У насъ това не можаме да го забележимъ, но кой знае, може би, защото законътъ дойде и прекрати тая тенденция. Ние виждаме и една друга тенденция въ тоя законъ: да се погрижи държавата за ония селяни, които иматъ сравнително малки земевладения, които, както г. Георговъ казваше тукъ, не могатъ да изкаратъ достатъчно храна, за да преживѣятъ. И законътъ смѣташе да се дойде на помощъ на малкитѣ земледѣлски стопанства.

Азъ не мога да скрия, че оная мисълъ, която единъ пътъ тукъ покойниятъ Райко Даскаловъ изказа — да се създаде съ трудови поземелни стопанства — бѣше права. Ние сѣ него се препирахме, обаче, че законътъ, съ неговитѣ крайни постановления едва ли ще може да създаде едни образцови трудови поземелни стопанства. Тази мисълъ аграрниятъ политикъ у насъ не бива да изпуска. Малко е да се каже: „Земята за селянина“, трѣбва да се каже: „Земята за жизнеспособнитѣ селски домакинства“. Това сѣ положителнитѣ страни на закона — да не навлизамъ по-нататѣкъ. Искаше се да се даде земя на ония, които нѣматъ, като се вземе отъ манастиритѣ, отъ общинитѣ, отъ държавата и отъ частнитѣ

стопани, които имаха по-голямо количество такава. Но — простете ми тая забележка — законът се постави на база не да подпомогне развитието на земледелието, а на базата на преследването срещу по-едрият чифлици. Това стана по много причини — поради войната, поради създаването се психическо настроение и т. н. Една химера се виждаше и се прокарваше въ закона, че едрото земледелие ще унищожи дребното и затова дайте насила да го спасяваме, както направиха в Ромъния, Чехия и другаде. Но в Ромъния и в Чехия законът, който се създадох тогава, за да се изземат стотици хиляди и милиони декари на отделни землевладелци, имаха голяма социална смисъл и голяма държавническа идея, защото тия нови държави тръбваше да създадат у новите си подданици известна въра въ своята жизненост, въ готовността си да подпомагат на населението. Нова Ромъния тръбваше да премахне кокойството; нова Чехословакия тръбваше да премахне онъзи голями землевладения на принцовете, които никога не живяха въ своите земи, каквито притежаваха съ хиляди декари, и да ги раздадат на онъзи, които нъмаха. Нашите условия, както видяхте от историята, съ по-други и намъсата на държавата тръбваше да се постави на по-друга база.

Безспорно, у насъ тукъ-тамъ имаше нъкои частни собственици съ повече земя, но тръбваше да се види доколко тая земя можеше да засили и заздрави нашето селско земевладение. Азъ разбирамъ, можемъ да отчуждаваме частна земя, не съмъ противъ принципа за отчуждаването и за обществена полза; въ интереса на социалната правда можемъ да отчуждимъ земята на единъ едъръ земевладелецъ, за да я дадемъ на селяните, които съ безъ земя. Но имаше нъщо, което направи закона за т. п. с. несправедливъ и непоносимъ. Неправдата бѣше въ преследването на земевладелците — тѣ съ наши политически противници и трѣбва да се махнатъ. Въпросътъ, който се искаше да се уреди съ този законъ, трѣбваше систематически да бѣде обхващанъ и изученъ, защото безъ изучаваня едно такова мѣроприятие не може да даде резултати. Ако при тѣзи изучаваня бѣше се намѣрило, че единъ-къде съществува голямъ чифликъ съ 5.000 декара, когато хората въ селото иматъ нужда отъ земя, този чифликъ можеше да се откупи по единъ правилънъ пътъ, както най-напредъ бѣше създадена отъ Стамболийски една наредба чрезъ една забележка, която бѣше по-справедлива въ срѣдствата и тенденциите. Нѣма нужда да се спирамъ на този въпросъ, защото много отъ васъ, съ били и тогава народни представители и го познаватъ, но искамъ да кажа, че ако бѣше се тръгнало изъ този пътъ, по-скоро щѣше да се отговори на тенденцията на нашето земевладение — да си остане селско и здраво.

Но тукъ пъкъ дойде друга една погрѣшна тенденция, която и ние отсетне приехме съ закона за т. з. с. Прие се, че не може селянинътъ да притежава повече отъ 300 декара земя. При първия законъ тая наредба бѣше по-строга и обхващаше всички земевладения. При втория законъ тя стана по-мекъ и, както право каза г. министърътъ, този законъ не даде резултати. Азъ не скривамъ, че както презъ времето на управлението на Стамболийски, така и презъ времето на управлението на г. Цанкова азъ се борихъ срѣщу това постановление на закона, изхождайки пакъ отъ идеята за селско здраво земевладение. Може да има бедни хора, може да има хора съ малко земя — навредъ ги има — но държавата трѣбва да се грижи по другъ начинъ да даде възможност на тѣзи хора да подкрепятъ своето съществуване. Но да унищожишъ здравото, съ тенденция да създадешъ нъщо, което е неизвестно, съмнително, това не бива да се допуска въ държавната политика, защото може да доведе до лоши резултати. Азъ поддържамъ, че българското селско земевладение трѣбва да се подкрепи съ всички срѣдства на държавата, но да се подкрепи въ неговата жизнеспособна форма. Напр., имате голями здрави домакинства — азъ ги знаа дори поименно — където единъ баща работи съ 4-5 синове 700—800 декара. По закона това се не търпи и ние въ миналото и днесъ окастрюваме тѣзи домакинства по начинъ, шото децата, които ще се родятъ утре, да не могатъ да бѣдатъ земедѣлци. Това ограничание, земевладението на едно домакинство да не надминава 300 декара, бѣше грѣшка и на земледѣлците, и наша. Владенията на голѣмитъ земевладелци у насъ нито съ грамадни, нито съ събрани на едно мѣсто, както въ Австрия или въ Ромъния. Въ Ромъния чифликътъ, ако се не лъжа, на единъ отъ министрите съ продължава на 16 километра по желѣзницата, и тамъ действително можешъ да оперирашъ съ подобна наредба и да създавашъ дори цѣли села. А у насъ съ останали тукъ-тамъ по единъ два чифлика, както е въ Свищовско, въ Никополско и другаде, вследствие на което нѣма възможностъ да се удовлетвори нуждата отъ земя дори когато тя е налице. Щомъ тя не може да се удовлетвори отъ голѣмитъ земевладения, недейте унищожава туй земевладение, което

може да бѣде здраво и жизнеспособно, макаръ че е събрало 400—500 декара. За това, както казахъ, трѣбваше да станатъ изучавания. И азъ говорихъ тукъ, че тѣзи изучавания трѣбва да се направятъ чрезъ парламентарна анкета, не съ целъ да се боримъ противъ закона — ние, като оппозиция, се борѣхме противъ правителството — но съ целъ да се изучи, въ кои райони какви земледѣлски култури има и какво е земевладението. Защото въ Дунишко едно срѣдно домакинство може да се прѣхрани съ 10 декара земя, но въ Свищовско не може и съ 50—60 декара. Трѣбваше една парламентарна анкета да установи това — тѣй постѣпватъ парламентите, и като се изучи въпросътъ, да се види къде се намира земя, върху която може да се посегне безболезнено, за да се удовлетвори нуждите, да кажемъ, на 100 маломотни въ едно село. Щѣше да се установи, напр., че има нѣкъде излишни земя, другаде население; правилната политика щѣше да размѣства по начинъ, шото да запази всички условия за развитието на нашето селско стопанство, да остане въ сила старото земевладение. Въ миналото не можахме да го направимъ, не бива, обаче, да се отказваме да го направимъ въ бъдеще. Тия отъ васъ, които бѣха народни представители, помнятъ, че още тогава азъ излѣзохъ дори срещу моя добъръ приятелъ г. Цанковъ съ разбирането, че ние трѣбва да подкрепимъ едно земевладение минимално отъ 500 декара, защото, споредъ мене, то е най-жизнеспособно. Селската къща се размножава, тя не стои съ едно и също число членове — дайте възможностъ и при бъдещите поколения домакинството да може да запази своята здравина; недейте го осакатява. И ако бѣхме приели тогава 500 декара, може би тоя законопроектъ сега щѣше да бѣде безпредметенъ: нѣмаше да засегне никого, защото ония, които взеха земята — тукъ азъ имамъ цифри, но не ща да спирамъ върху тѣхъ...

Г. Марковъ (з. в.): Този законопроектъ, който дебатираме, не цели това; той има друга целъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг.): Азъ ще дойда и до него. Вие може да имате каквото щете разбиране, но азъ казвамъ: моето разбиране открито: тоя законопроектъ е естествено послѣствие на онъ законъ, който ние направихме презъ 1924 г. Защото, ако отлѣпимъ гората, ако отлѣпимъ бостаните, ако оставимъ само тѣй наречената работна земя за зърнените храни, ами тогава принципътъ за 300-тъ декара се накрънява. И иди създай тогава у народа убеждението, че поддържашъ единъ здравъ принципъ на селско стопанство. Азъ тукъ не говоря за демагогия, не искамъ да критикувамъ единъ или другъ. Казахъ ви, тогава азъ излѣзохъ срѣщу моя приятелъ г. Цанковъ, който заяви, че ще има министерска криза, ако се приеме моето предложение за 500 декара. Азъ съжалявамъ, че не се прие, защото днесъ щѣхме да бѣдемъ при много по-благоприятни условия.

Но, следъ като се създаде законътъ въ 1921 г., следъ като се създаде и нашиятъ законъ отъ 1924 г., явиха се нови условия, непрѣвидени и много по-мъжни, отколкото нѣкой можеше да предполога. Яви се новъ социаленъ недѣлгъ за страната — бѣжанците — който абсолютно измѣни мисълта и на първия законодатель, и на втория законодатель. Като трѣбваше да се удовлетвори 35.000 бѣжански домакинства, а сега дори 47.000, съ по 30 декара земя, за да могатъ да съществуватъ, малко земя остана за постигане идеята на закона. И затуй азъ пакъ казвамъ: основната идея на закона като-че-ли сама се изгуби, се стопи. Азъ бихъ казалъ, както казахъ и тогава, че ако голѣмитъ земевладелци се попритиснатъ малко съ по-голями данъци — земята на онзи, който притежава 1.000 декара, се обложи съ 100 л. декъръ — тѣ ще си помислятъ доколко ще могатъ да издържатъ и може би сами ще я продадатъ. Въ такъвъ случай целта на законодателя, споредъ мене, би могла да се постигне много по-лесно и по-скоро, отколкото по онзи революционенъ пътъ, който законътъ бѣше възприелъ като принципъ.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в.): Въ този моментъ държите ли на това прогресивно поземелно облагане?

Г. Т. Данаиловъ (д. сг.): Поставяте ми въпроса така, че да не мога тутакси да Ви отговоря. Но азъ съмъ съгласенъ, приемамъ го. Като казвамъ данѣкъ 10 л. и 100 л. на декъръ, разбирамъ да има едно прогресивно облагане на онъзи, които иматъ повече земя.

И. Куртевъ (нац. л.): Това го има и сега.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг.): Азъ не се спирамъ на въпроса, че едрата собственостъ била носителка на по-голяма земледѣлска техника; оставамъ го настрана. Има нѣщо върно

въ това, но има и нѣща не съвсемъ вѣрни. Защото и дребното земеделско стопанство е поставено въ условия — както показватъ и опититѣ на г. министъръ Христовъ — да може да прогресира и да възприема по-интензивни и по-доходни култури. Тѣй шото на тоя въпросъ нѣма защо да се спираме. Но важното е, че ако законътъ не можа да успѣе, то се дължи, безспорно, на вътрешни негови недостатѣци — както на първия законъ, така и на сегашния — но най-вече на туй, че землевладенията у насъ не бѣха толкова голѣми, че да можешъ да откъснешъ известни комплекси и да ги дадешъ на безимотнитѣ. И туй, което каза г. Георговъ, азъ вѣрвамъ, че е истина. Но какво ще направимъ, когато имашъ толкова малко земя, а трѣбва да дадешъ на толкова хора? Естествено, ще има приятели, ще има неприатели — навредъ е така — ще има и онеправдани. Възможно е всичко това да е вѣрно, но има и друго едно нѣщо: не бива да затваряме очитѣ си и да не признаемъ, че Дирекцията за т. з. с. при всички затруднения, въ които се намираше, при всичката отрицателна критика въ Народното събрание, изпълни една голѣма работа, тя можа да оземли досега 59 хиляди домакинства, а до 31 мартъ 1930 г. около 66—70 хиляди домакинства ще получатъ земя. Разбира се, ще има и несправедливости. Тѣ сж възможни при днешнитѣ условия, защото всичко не зависи само отъ центъра, отъ министра, много хора боравятъ въ тая работа; общински, околийски комисии и много други. Но като се вземе предъ видъ настаняването на бѣжанцитѣ, безспорно е, че по оземляването у насъ се постигнаха резултати.

Г-да! Ние можемъ да говоримъ много по бѣжанския въпросъ, ние можемъ да критикуваме Дирекцията за т. з. с., но едно трѣбва да помнимъ: че все-таки дейността на тия две учреждения — Дирекцията на т. з. с. и Дирекцията за настаняване на бѣжанцитѣ — съ помощта на бѣжанския заемъ, създаде у насъ нѣщо, което другаде не можа да се постигне. Нашитѣ бѣжанци, които сж поставени при условия да работятъ самостоятелно, за себе си, сж многократно по-добре, отколкото бѣжанцитѣ въ други страни, които похарчиха милиарди за своитѣ бѣжанци. Това поддържамъ съ всичката сериозностъ, и съмъ убеденъ, че другаритѣ даже отъ опозицията ще ме подкрепятъ. Мжчно е да настанимъ толкова хиляди души, да имъ създадешъ условия да бждатъ селски стопани.

Има и едно отрядно явление — че психологията на българския селянинъ се прояви и у бѣжанцитѣ. Докато въ друга една страна — да не споменавамъ името ѝ — когато бѣжанецътъ биваше попитанъ иска ли двуетажна или триетажна къща, той отговаряше: „Да, направете ми я, ще я взема“, макаръ че тя не му е нужна, българскитѣ бѣжанци, когато имъ предлагаша постройки на скѣпи къщи, казваха: „Не“, защото знаеха, че ще ги плащатъ. Това е една психология, върху която трѣбва да се спремъ, която показва сериозността на тия хора, които дойдоха въ предѣлитѣ на нашето отечество поради войната, и за които ние трѣбваше да жертвуваме една голѣма частъ отъ нашата земя и народни срѣдства.

Поради всичко туй, азъ казвамъ, че законопроектътъ, съ който ние сега се мжчимъ да поправимъ закона за т. з. с. въ тоя смисълъ, да се върнатъ 60.000 декара земя, които не сж могли да бждатъ използвани — пъкъ и да бѣха използвани, нѣмаше да дадатъ резултатъ — не е законопроектъ, който трѣбва да бжде отхвърленъ въ името на оная аграрна политика, която трѣбва да възприемемъ. Даже моето мнение е — не познавамъ точно въпроса, защото нѣмамъ цифри — шомъ като стоимъ на принципа, че трѣбва да върнемъ отчужденитѣ частни земи, ние ще трѣбва да ги върнемъ на всички и навсѣкждѣ. Ако ли намѣримъ, че въ известни мѣста, където има много добри селяни, които нѣматъ достатъчно земя, има по закона свободни частни земи, тогава можемъ да посегнемъ върху тия частни земи, но...

Г. Василевъ (д. сг): Да ги заплатимъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): ... да ги заплатимъ по единъ справедливъ начинъ. Днесъ борбата между Унгария и Ромъния, която борба може да разклати мира на цѣла Европа, е именно на тая база. Да вземемъ земята на нѣкои хора — приемамъ; допускамъ, че въ даденъ моментъ трѣбва да се даде възможностъ на известни домакинства да се закрепятъ — това е държавна политика — но ще трѣбва да заплатимъ отчуждената земя. Тоя принципъ ще трѣбва да възприемемъ и приложимъ въ случая.

Азъ искамъ да мина и на другъ единъ въпросъ, свързанъ съ днешния моментъ, защото положението днесъ е още по-трудно, още по-сериозно, отколкото въ края на войната, и ако трѣбва да законодателствуваме, тъкмо въ това направление ще трѣбва да се насочимъ.

Г. г. народни представители! Днесъ аграрната политика на България трѣбва да бжде центрътъ на нашето внимание. Даже, ако щете, тя трѣбва да обедини въ една мисълъ и правителство, и опозиция.

Г. Василевъ (д. сг): Това е много вѣрно, свършено вѣрно.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): По този въпросъ всички трѣбва да мислимъ еднакво. Това е една страшна проблема за насъ, защото стоимъ предъ хубаво нѣщо, което може бърже да се разстрои. Ние имаме една хубава, една здрава, една благодатна система на селско земевладение. Но ние можемъ да се намѣримъ следъ нѣколко десетки години въ извънредно критическо положение, защото животътъ си върви, земята въ село преминава отъ ръка за ръка — частна собственостъ е, нали? — и не знаешъ какво ще бжде подиръ 10 години. А важно е да се знае. Едно време Мойсей, за да избегне тази неправда — натрупването на земята въ ръцетѣ на малцина — е въвелъ единъ образецъ аграренъ законъ, всѣки 50 години се провѣрва земята, и оная, която е преминала въ други ръце, се връща на наследникитѣ на старитѣ ѝ собственици. Това е единъ принципъ, който говори за една справедливостъ, прокарвана още отъ древността.

Селянинътъ у насъ запази досега своята земя. Държавата ще може ли да му я гарантира? Ето въпросътъ. Днесъ ние, държава и народътъ, стоимъ предъ една голѣма проблема. Нашето население се увеличава. Въ годината има 39—40 раждания на 1.000 души. Когато искаха да ни накаратъ да плащаме по-големи репарации, нашитѣ кредитори ни казаха: „Вижте какъ расте вашето население, а нашето не расте“. Азъ имъ отговорихъ тутакси: нашето население расте, но то сжщевременно носи една тежестъ на държавата. Съ италианския представител — сега мога да го кажа това — говорихме и той каза: „Толкова ще плащате, на глава по колко ще дойде“. Казахъ му: добре, ама ние имаме на 1.000 души 474 деца. „О, така ли било?“ — и остана учуденъ. Имайте предъ видъ, че голѣма частъ отъ нашето население не е работоспособно и трѣбва да се издържа отъ поколѣнието, което сега работи, за да израсте и да стане единъ день работоспособно. И на васъ обръщамъ внимание, г. г. народни представители, върху този въпросъ.

Г. Марковъ (з. в): Трѣбваше да му обрънете вниманието и на смъртността.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Въ случая нѣма значение смъртността. Населението у насъ расте и расте годишно съ 18—20%, а това е много.

Г. Василевъ (д. сг): Подиръ година и половина населението на България ще стане 6.000.000.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Нашата задача е да запазимъ днешното състояние на нашето селско земевладение и България, като селска страна, защото само така можемъ да имаме едно що-годе относително благоденствие. Азъ знамъ, че нашиятъ селянинъ живѣе въ мизерия, че не всѣки може да се ползува отъ облагитѣ на нашата култура, но трѣбва да му дадемъ възможности преди всичко да сжществува, а това ще можемъ да направимъ, както казахъ, когато всички бждемъ при разбирането, че трѣбва да запазимъ за постоянно днешното наше селско земевладение и България като селска страна.

Позволете да спра вашето внимание набързо, защото времето ми изтича, на следния въпросъ: какъ да запазимъ жизнеспособността на нашето село и стабилността на неговото земевладение? Ето голѣмиятъ въпросъ. Азъ досега съ одобрение съмъ слушалъ г. министра на земледѣлието, който казва, че едно отъ условията за това сж техническитѣ подобрения въ нашето земедѣлие, защото по-интензивната земеделска работа дава повече резултати. Но азъ ще кажа на г. министра — и той ще се съгласи съ менъ — че не сж само техническитѣ условия, които могатъ да запазятъ нашето селско земевладение здраво. Има и социални условия, които ако не ги туримъ разумно за база на една правилна аграрна политика, ще имаме отрицателни резултати, макаръ да повдигнемъ производителността на декаръ земя. Казахъ ви — не ща да ви казвамъ цифри — за увеличението на нашето селско население, за увеличението броя на селскитѣ домакинства. Въ селото увеличението е по-големо, отколкото въ града, съ нѣколко пункта. Социалната страна трѣбва, прочее, да ни занимава повече, отколкото законопроектътъ на г. министра. Ако прирѣстътъ на селското население върви въ този темпъ, въ продължение на 10 години, земята на нашето село ще се окаже недостатъчна да го изхрани и то

ще трѣбва да отива въ града. Ако градът е здравъ, ако неговият занаятъ, ако неговата индустрия сѫ развити, той ще може да привлѣче това селско население и да го изхрани; но ако градът е анемиченъ, ако индустрията почти я нѣма, ако той не може да даде работа на повече работни рѣце, безъ съмнение, положението ще бѣде страшно. Селото, отъ една страна, ще увеличава населението си, отъ друга страна, земята ще бѣде въ такъвъ размѣръ, че интензивното обработване не ще може да повиши производителността ѝ, за да може да изхрани населението. Ето защо азъ казвамъ, че не е само техническата страна, която трѣбва да привлѣча нашето внимание, но и социалната страна на въпроса трѣбва да привлѣча нашето внимание. Техника да създадемъ, но да запазимъ здраво селското землевладение. Имаме ли срѣдства? Много сѣ. И днесъ, и утре много сѣ възможности въ рѣшетъ на държавата и на българския политикъ да намѣри тия срѣдства. Азъ ще ви посоча само нѣколко.

Първо, Парламентътъ трѣбва да бѣде наясно какво е положението на българското землевладение. Вие знаете, че въ края на 1926 г. стана преброяване, при което за пръвъ пътъ у насъ се засѣга стопанскиятъ животъ и землевладението. Туй преброяване още не е обработено, но то е по-точно отъ всички други. Цифритъ засега сѫ далени по репрезентативната метода, реалнитъ цифри, ще дойдатъ по-късно. Отъ тия цифри, които вземамъ съ страхъ, защото могатъ да бѣдатъ опровергани, ето каква картина се получава.

На 31 декемврий 1926 г. до 9 декара включително въ България е имало 88.838 стопанства; отъ 10—19 декара — 92.860; отъ 20—29 декара — 90.110; отъ 30—39 декара — 83.115; отъ 40—49 декара — 72.983; отъ 50—59 декара — 61.218; отъ 60—69 декара — 50.536; отъ 70—79 декара — 40.829; отъ 80—89 декара — 33.334; отъ 90—99 декара — 26.607; отъ 100—299 декара — срѣдни землевладения — 108.713; отъ 300—999 декара — 4.645; отъ 1.000 и повече декара — 419.

Ако се вгледате въ тия цифри, ще видите, че срѣднитъ домакинства, съ притежание отъ 100—300 декара, сѫ още доста силно застъпени. Домакинствата съ 50—100 декара достигатъ до 212.524; а заедно даватъ 321.237 или половината отъ домакинствата въ България. Много пъти съмъ казвалъ тукъ, че въ другитъ страни, особено въ Англия, Парламентътъ, преди да предприеме каквато и да е реформа, най-напредъ изучава социалната страна на реформата. И ако това бѣхме сторили досега, много грѣшки и жертви щѣха да се избѣгнатъ.

Кой е типътъ на българското землевладение? Той е изработенъ досега отъ живота, отъ селянина, той е вече установенъ, и вие виждате цифритъ какъ изразително показватъ това. Но има опасностъ този типъ да бѣде разколебанъ и не знамъ, ако той бѣде разнебитенъ, кой типъ ще се установи: дали малкото или голѣмото землевладение. Ние ще трѣбва да изучимъ и да установимъ по единъ ясенъ и положителенъ начинъ, чрезъ всестранны анкета, какъвъ е днесъ типътъ въ различни мѣста и какъвъ би трѣбвало да бѣде. Масщабътъ е различенъ, защото земята е различна, условията на работа сѫ различни, гъстотата на населението е различна. Всички тия данни трѣбва да се събератъ и да се установи резултатътъ. А това може да стане следъ една сериозна анкета, следъ едно сериозно изучаване, което може да направи само Парламентътъ. Преди години, когато Германия се намираще въ криза, се създаде една парламентарна комисиия — макаръ тамъ всичко да се знае — за изучаване икономическото положение на страната. Въ тая комисиия влизаше Тренделенбургъ, влизаха и други първи хора на икономическа Германия, и тя имаше за целъ да изучи и установи типа на производството. Ние пъкъ, законодателитъ днесъ, имаме друга една по-близка стопанска задача: да внесемъ животъ, стабилностъ и хармония въ нашето землевладение. Показвахъ, какъ може да стане това и какъ полезно за селото можемъ да работимъ.

Г. г. народни представители! Но ние не само не работимъ, но и прѣчкаме за стабилизирание на българското землевладение. И къмъ нея и къмъ васъ има отправени много оплаквания, а н въ бюджетарната комисиия се изнесоха такива оплаквания. Ние имаме, напр., единъ законъ за наследство, който може да бѣде много напредничавъ, но той не е за нашето селско стопанство. Този законъ трѣбва да бѣде преработенъ и пригоденъ така, че да може да се запази здраво нашето селско землевладение. Ние имаме единъ данъкъ върху наследството, който е общоевропейски. Щомъ единъ имотъ остане отъ бащата на синоветъ, на внуцитъ, на братята, на сестритъ, на роднитъ, държавата трѣбва да се намѣси — това е справедливо — но взимането на този данъкъ въ селата, на близкитъ първи поколения, унищожава селскитъ домакинства. Тия дни азъ се върнахъ отъ Свищовъ и тамъ бѣхъ сви-

детель на такива случаи. Оплакатъ ми се: „За да платимъ данъка върху наследството, който ни е наложенъ, ще трѣбва да продадемъ половината отъ земята“. Къде е държавната стопанска идея? Правителството трѣбва да помисли върху този въпросъ. Азъ разбирамъ да бѣда обложенъ, когато, като живѣя въ София, нѣкой мой роднина въ село ми остави 300 декара въ наследство; но ако азъ живѣя съ баща си въ село и отъ детинство съмъ работилъ тая земя, като умре баща ми, да ме обложатъ съ толкова на хиляда или даже на сто, че да ми се продаде имотътъ, това не разбирамъ. Ако искате да има здраво селско домакинство, трѣбва да се помисли дали този принципъ трѣбва да се запази. Още по-сложенъ и по-голѣмъ е въпросътъ за наследството въ селското домакинство. Ще търпимъ ли закони, които сѫ преписани отъ други страни, и които подкопаватъ нашето селско домакинство?

Г. Василевъ (д. сг): Много сте правъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Бъдещето е мѣчно и законоположения въ туй отношение не могатъ да се изградятъ лесно, но ние трѣбва да решимъ тая първа задача: по кой начинъ ще можемъ да запазимъ здраво селското домакинство. Като смѣтамъ, че не бива да пренебрегваме и техническитъ усъвършенствувания, защото тѣ сѫ необходими и ще ни дадатъ по-голѣма производителностъ отъ земята, повече блага и повече благоденствие, по-добъръ и сигуренъ бюджетъ на държавата, трѣбва да мислимъ и за социалната проблема, която, споредъ мене, е по-важна. Тая проблема трѣбва всѣки денъ да бѣде предъ очитъ ни, и нашето законодателство трѣбва всѣкога да държи смѣтка за нея, защото — позволете ми да свѣрша съ тѣзи думи — здраво домакинство може да има само при здравъ селянинъ, здрава държава може да има само при здраво селско стопанство. Запази ли се принципътъ на едно здраво селско землевладение, както днесъ; дадемъ ли възможностъ на селянина, показвалъ презъ вѣкове своята практическа мѣдростъ, повече да борави самъ той, отколкото държавата да му се мѣси съ тѣсногредни принципи на партийни амбиции, дадемъ ли свобода на неговия индивидуаленъ интересъ, убеденъ съмъ, той ще спаси и себе си, и България. (Ржкоплѣскания отъ сговориститъ и частъ отъ опозицията)

Г. Марковъ (з. в): Кажете какво е мнението Ви за този законопроектъ — дали той спазва принципитъ, които изказахте.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Спазва ги.

Г. Марковъ (з. в): Тогава съжалявамъ за заключението Ви.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Вие не сте изучили въпроса и не разбрахте моитъ основни мисли.

Нѣкой отъ земледѣлцитъ: Отнемате земята и я давате на чифликчинитъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Де сѫ чифликчинитъ въ България? Вие унищожавате основата на нашето землевладение.

М. Мотевъ (д. сг): Г. председателю! Понеже сѫ се изказали вече по тая законопроектъ 13—14 оратори, то, съгласно правилника, правя предложение за прекратяване на дебатитъ, което моля да се гласува.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Които приематъ предложението, направено отъ г. Мотевъ, за прекратяване на дебатитъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, приема се.

Дебатитъ се прекратяватъ. Групитъ, които не сѫ се изказали, ще иматъ възможностъ да се изкажатъ утре.

Предлагамъ следния дневенъ редъ за утрешното заседание:

Първо четене законопроектитъ:

1. За допълнение закона за пострадалитъ отъ обществени бедствия.

2. За измѣнение закона за т. з. с. (продължение разискванията).

3. За признаване права на индустриална концесия за производство на памучни прежди на акционерното дружество „Текстилъ“ въ Варна.

4. Трето четене законопроекта за гражданското сѣдо-производство.

Първо четене законопроекта:

5. За допълнение закона за адвокатитѣ отъ 8 юлий 1925 г. съ новъ дѣлъ III.
6. За измѣнение и допълнение закона за морската търговията.
7. За допълнение закона за работата на затворниците.
8. Одобряване предложението за одобрение на консулския договоръ между България и Германия, подписанъ въ София на 4 юний 1929 г.
9. Първо четене на законопроекта за „Посмъртенъ фондъ“ на служителитѣ по ведомството на Министерството на народното просвѣщение.
10. Второ четене законопроекта за освобождаване гаранциитѣ на отчетниците, служили при Борисовградското мирово сѣдилище и при Трънския окръженъ сѣдъ — за Бръзничкия сѣдебенъ изпълнителенъ участъкъ, зданията на които сѣ били опожарени и пр.
11. Докладъ на прошектарната комисиия.
12. Второ четене законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за гербовия налогъ

13. Първо четене законопроекта за възлагане на Българската земеделска банка да достави за смѣтка на държавата земеделски оръдия и машини на стойностъ 100.000.000 л. (продължение разискванията).

14. Трето четене законопроекта за измѣнение на чл. 18 отъ закона за земеделскитѣ опитни и контролни институти.

Г. Марковъ (з. в): Г. председателю! Къмъ първата точка отъ дневния редъ да се има предъ видъ внесениятъ отъ нашата група законопроектъ за подпомагане пострадалитѣ отъ природни стихии. Той е отъ сѣщия характеръ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Които приемятъ предложениия дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранieto приема.

Заседанието се вдига за утре.

(Вдигнато въ 19 ч. 55 м.)

Председателъ: **АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ**

Подпредседателъ: **В. ДИМЧЕВЪ**

Секретаръ: **В. ИГНАТОВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.		Стр.
Отъуски, разрешени на народнитѣ представители: Кънчо Кънчевъ, Николай Алексиевъ, Александъръ Пиронковъ, Несторъ Личевъ, Гето Кръстевъ, Димитъръ Дрънски, Кирко Цвѣтковъ, Христовъ, Василъ Александровъ, Иванъ Каранджоловъ, Георги Пъчевъ, Тончо Мечкарски, д-ръ Владимиръ Руменовъ, Теню Янговъзовъ, д-ръ Димо Желъзовъ, Добри Митевъ, Димитъръ Каранешевъ, Димитъръ Мангъровъ, Драгомиръ Апостоловъ, Янко Куцаровъ, Георги Кулишевъ, Иванъ Русевъ и Стефанъ Димитровъ.	497	управителъ Хайдудовъ, полицейския присаваъ Коста Стефановъ и нѣкои полицейски стражари. (Развиване и отговоръ)	498
Питания:		4. отъ народния представителъ Стефанъ Стефановъ къмъ министра на търговията, промишлеността и труда — относно произвеждането на ново на нестаналия по-рано търгъ отъ автономно управление на мина „Перникъ“ за брикетна инсталация. (Развиване и отговоръ)	502
1. отъ народния представителъ Атанасъ Малиновъ къмъ министъръ-председателя — относно обещаната помощъ на пострадалото население въ селата Горна и Долна-Диканя, Радомирска околия, отъ наводнение презъ миналото лѣто. (Съобщение)	497	Тронно слово, отговоръ. Речъ на Негово Величество Царя, произнесена при поднасянето му отговора на тронното слово. (Прочитане)	497
2. отъ народния представителъ Стоянъ Омарчевски къмъ министра на земеделството и държавнитѣ имоти — относно продължение отъ страна на Земеделската банка продажбата на имоти, инвентаръ и покъщнина на земеделцитѣ за тѣхнитѣ зацѣления къмъ сѣщата. (Съобщение)	497	Предложение за одобрение на консулския договоръ между България и Германия, подписанъ въ София на 4 юний 1929 г. (Съобщение)	498
3. отъ народния представителъ Иванъ Петровъ къмъ министъръ-председателя и министъръ на вътрешнитѣ работи и народното здраве — относно нѣкои действия на плѣвенския окръженъ		Законопроекти:	
		1. за допълнение закона за пострадалитѣ отъ обществени бедствия. (Съобщение)	498
		2. за „Посмъртенъ фондъ“ за служителитѣ по ведомството на Министерството на народното просвѣщение. (Съобщение)	498
		3. за допълнение закона за адвокатитѣ отъ 8 юлий 1925 г. съ новъ дѣлъ III. (Съобщение)	498
		4. за измѣнение закона за трудовитѣ земеделски стопанства. (Първо четене — продължение разискванията)	508
		Дневенъ редъ за следващото заседание	515